

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI

**«O'ZBEKISTONDA SAVDO MUNOSABATLARI VA TADBIRKORLIK
TARIXI» FANIDAN O'QUV-USLUBIY
MAJMUA**

**(1 KURS MAGISTRATURA UCHUN
TANLOV FAN)**

Samarqand-2017

SILLABUS

«O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi» fanidan

SILLABUS

O'qituvchi haqidagi ma'lumotlar. G'oyibov Bobir Sobirovich, tarix fanlari nomzodi, dosent vazifasini bajaruvchi, SamDU Tarix fakulteti "O'zbekiston tarixi" kafedrasida faoliyat yuritadi.

O'qituvchi bilan bog'lanish bo'yicha axborot.

Qo'l telefoni: +99891-545-79-20

Ish telefoni: 0366 239-17-12

Uy telefoni: yo'q.

Elektron manzili: boburgoyibov@mail.ru

Asosiy ish joyi SamDU tarix fakulteti "O'zbekiston tarixi" kafedrasida. Ish vaqti 8-00 dan soat 16-30 gacha.

Predmetning prerekvizitlari

- "O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi" fanidan talabalar, ushbu davrda tarixiy tadqiqotlar ko'lami, davrning o'z dolzarb muammosini tadqiqotlarning metodologik asoslarini mukamal *bilishi shart*.

- Talaba "O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi" fanining alohida fan sifatida mavqeyiga ega bo'lishi, o'rganilayotgan davr va bugungi kun tarix fanining dolzarb muammolarini to'g'ri talqin qilish *ko'nikmalariga ega bo'lishi* kerak.

Talaba o'zlashtirayotgan fan bo'yicha egallagan bilimlarini tahlil qilish to'plangan tarixiy tajribani ilmiy va pedagogik amaliyotda samarali qo'llash *malakalariga ega bo'lishi* kerak.

Predmetning qisqacha tavsifi.

4.1. "O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi"

4.2. 1- kurs (magistratura)

4.3. 1- semestr

4.4. "O'zbekiston tarixi" mutaxassisligi

4.5. "Ijtimoiy gumanitar" yo'nalish

4.6. 56 soat ma'ruza, 64 soat seminar

4.7. O'zbek tili

Predmetni o'qitishdan maqsad. Fanning asosiy maqsadi – zamonaviy fan talabalaridan kelib chiqqan holda ilk o'rta asrlarda O'zbekiston hududida kechgan davlatchilik jarayonlarida savdoning muhim o'rin tutganligi asosida talqin etishdir.

Predmetni o'rganish vazifalari. Talaba "O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi" fanining alohida fan sifatida mavqeyiga ega bo'lishi, o'rganilayotgan davr va bugungi kun tarix fanining dolzarb muammolarini to'g'ri talqin qilish *ko'nikmalariga ega bo'lishi* kerak.

Kompetensiyalar. Kompetensiyalar – bu o'qish jarayonida talabalar tomonidan egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni amalda qo'llanilishi.

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonun va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi».

2. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура.1-жилд. Т.: Ўзбекистон,1996.

3. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-жилд. Т.: Ўзбекистон, 1996.

4. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т., 1998.

5. Каримов И.А. "Юксак маънавият- енгилмас куч" Т.: Маънавият, 2008

6. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш устувор мақсадимиз. Т.: Ўзбекистон, 2010.

7. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – ватанамиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтириш. Т.: Ўзбекистон, 2010.

8. Каримов И.А. Жахон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни баргараф этишнинг йўллари ва чоралари. Т.: Ўзбекистон, 2010.
9. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг ШХТ давлат раҳбарлари кенгашининг кенгайтирилган таркибдаги мажлисда сўзлаган нутқи. // Халқ сўзи - 14 июн 2010. № 117.
10. Каримов И.А. Ҳамкорлик, тараққиёт ва хавфсизликни таъминлаш йўлида. БМТ Бош Ассамблеясининг мингйиллик ривожланиш мақсадлари бўйича олий даражадаги ялпи мажлисидаги нутқи. // Халқ сўзи. – Т., 21 сентябр 2010. – № 183 (5089).
11. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. // Халқ сўзи – Т., 13 ноябр, 2010.
12. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: Ўзбекистон, 2011. - 440 бет.
13. Каримов И.А. Тарихий хотира ва инсон омили – буюк келажагимиз гаровидир. Халқ сўзи. 2012, 10 май.
14. Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш – бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. Т., 2013.
15. Каримов И.А. Тинчлик ва осойишталик – барча ютуқ ва марраларимизнинг асосидир. // Халқ сўзи, № 91, 10 май 2013.
16. Каримов И.А. Историческое наследие ученых и мыслителей средневекового Востока, его роль и значение для современной цивилизации. // Доклад на межд.конф. // Народное слово. 16 мая 2014.
17. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. –Т.: Университет, 2007
18. Мирзаев Р.С. Великий Шелковый путь: реалии XXI века. М.: Научная книга. 2005. 248 с.
19. Кобзева О.П. Великий Шелковый путь: История и современность – Т.: Фан, 2005. 132 с.
20. История Узбекистана (XVI – XIX вв.) – Т., 2012.- т.3.
21. Кобзева О.П. Джалилов О.З. Страницы истории Шелкового пути: чай, шелк и специи. – Т., 2013.
22. Абдуллаева Ш. Пул, кредит ва банклар. – Т., 2007.
23. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. –Т., 1976.
24. Михалевский Ф.И. Очерки истории денег и денежного обращения. Л., 1948.
25. Аминов А.М. Экономическое развитие Средней Азии (колониальный период). – Т., 1959.
26. Амир Темур в мировой истории. Под редакции Э.В. Ртвеладзе. – Т.: Шарк, 2001.
27. Богомолов Г., Мусакаева А. По стране крылатых коней и других чудес // Звезда Востока. 1997. № 1.
28. Гирс Ф.К. Отчет по ревизии Туркестанского края. СПб. 1888.
29. Гулямов С., Убайдуллаев Р., Ахмедов Э. Независимый Узбекистан. Т.: Мехнат, 2000.
30. Захириддин Мухаммад Бабур. Бабур-наме. Записки Бабура. – Т., 1958.
31. Зияев Х.С. Экономические связи средней Азии с Сибирью в XVI-XIX в. – Т., 1983.
32. Исаходжаев А. Роль малого бизнеса в экономике Узбекистана. //Экономист. 2003. - №4. – с. 88-91.
33. История государственности Узбекистана. /Под ред. Д.А. Алимовой, Э.В. Ртвеладзе. – Т., 2009. – Т.1.

34. История Самарканда. – Т., 1969.,т.1.
35. История Узбекистана в источниках. / Сост. Лунин Б.В. – Т., 1984.
36. История Узбекистана в источниках. Автор-составитель Б.В. Лунин. – Т., 1988.
37. История Хорезма с древнейших и до наших дней. – Т., 1976.
38. Кобзева О.П. Великий Шелковый путь и мировая цивилизация. Учебно-методическое пособие. – Т. 2002.
39. Кривошеев М.В. Россия и Средняя Азия. В кн. Россия и Восток. Сост. Ю.А.Саидулов. – СПб.: Лексикон, 2002.с. 190-258.
40. Массон М.Е. Средневековые торговые пути из Мерва в Хорезм и Мавераннахр. // Труды ЮТАКЭ. т. 13. Ашхабад, 1996.
41. Махамов А.А. Торговля Коканда со среднеазиатскими владениями и сопредельными странами в первой половине XIX в. В сб. Позднефеодальный город Средней Азии. – Т.: Фан. 1990. С.142-149.
42. Мирзаев Р.С. Геополитика нового Шелкового пути. М.: Известия. 2004.
43. Основы таможенного дела, экономики и права. Под ред. У.Т. Камилова – Т.: Мир. 1998.
44. Отчет по ревизии Туркестанского края, произведенной графом К.К. Паленом. – СПб, 1910.
45. Очерки хозяйственной жизни Туркеспублики. – Т. 1921.
46. Позднефеодальный город Средней Азии. Отв. ред. Мукминова Р.Г. – Т.: Фан, 1990.
47. Правовые основы предпринимательской деятельности. Под. ред. Л.Ю. Сейтмамутовой. – Т.: Шарк.1995.

Uzluksiz o'qish va mustaqil ta'lim kompetensiyalari:

- Adabiyot bilan ishlash;
 - Internet resurslar bilan ishlash;
 - Elektron tashuvchilarda o'quv va ilmiy materiallar bilan ishlash;
 - Taqdimotlar va mavzuli referatlar tayyorlash;
- Ma'ruza va namoyish materiallarini tayyorlash

**O'QUV
DASTURI**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

Рўйхатга
олинди:
№ _____
201 йил

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 201 _йил
" _ " _____ " ____ " - сонли
буйруғи билан
тасдиқланган

**ЎЗБЕКИСТОНДА САВДО МУНОСАБАТЛАРИ ВА ТАДБИРКОРЛИК
ТАРИХИ
ФАНИНИНГ**

ЎҚУВ ДАСТУРИ

Билим соҳаси: 100000 – Гуманитар соҳа
Таълим 120000 – Гуманитар фанлар
соҳаси:
Таълим мутахассислиги: 5A120301–Ўзбекистон тарихи

ТОШКЕНТ - 2016

Фаннинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 201__ йил "___" даги "___" -сонли мажлис баёни билан маъқулланган.

Фаннинг ўқув дастури Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

О.П.Кобзева - ЎзМУ, “Тарих” кафедраси профессори, т.ф.д.

Х.Э.Юнусова - ЎзМУ, “Тарих” кафедраси профессор в.б., т.ф.д.

Такризчилар:

Э.Нуриддинов – Тош.ДПУ профессори.

З.Р.Ишанходжаева - ЎзМУ, “Тарих” кафедраси профессори, т.ф.д.

Фаннинг ўқув дастури Ўзбекистон Миллий университетида ўқув-услубий Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (201__ йил "_____"даги "___" - сонли баённома).

Кириш

Ушбу дастур Ўзбекистонда савдо муносабатларнинг ва тадбиркорликнинг юзага келиши, унинг юксалиши, қадимда айрбошлашнинг пайдо бўлиши, савдонинг вужудга келиши; қадимги савдо йўллари Лаъл йўли, Шоҳ йўли, Буюк Ипак йўли, пул, пулнинг аҳамияти ва вазифалари, Амир Темур ва темурийлар даврида савдо, XVI-XIX асрларда Ўзбекистонда савдо муносабатлари, Россия империяси тамонидан Ўрта Осиёнинг босиб олиниши ва бу жараённинг савдо-тадбиркорлик муносабатлари ривожига таъсири, капиталистик муносабатларнинг пайдо бўлиши, банклар, асрлар давомида шаклланиб келган савдо-тадбиркорлик муносабатларининг совет тоталитаризми шароитида барҳам топиши, Ўзбекистон мустақиллигининг эълон қилиниши, Ўзбекистонда бозор муносабатларига ўтилиши, савдо ва тадбиркорликнинг ривожланиши, Ўзбекистон халқларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида бозор муносабатларининг ўрни ва аҳамиятини илмий ва назарий жиҳатдан ўрганишга қаратилган. Бундан ташқари Дастур «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да кўрсатиб ўтилган талаба-ёшларнинг тарихий дунёқарашини бойитиш, уларда мустақил фикрни қарор топтириш, тарихни мукамал даражада билиш, инсоният цивилизациясининг ютуқларидан ва тажрибасидан тўла баҳраманд бўлиш, умуминсоний қадриятларни англаб етишга кўмаклашиш ва дунё миқёсида мавжуд бўлган муаммоларнинг тарихий илдизларини излаб топиш каби долзарб масалаларни ўрганади.

Шунингдек, “Ўзбекистонда савдо муносабатлари ва тадбиркорлик тарихи” фани ҳақидаги билимларни қарор топшириш мавжуд илмий адабиётлар ва замонавий назариялар ҳамда олиб борилаётган тадқиқот ишларини ўрганиш, фан бўйича тўпланган илғор тажрибалар, кадрлар буюртмачиларининг фикр, талаб ва таклифлари каби масалаларни ўз ичига камраб олади.

Ўқув фанининг мақсади ва вазифалари: Фанни ўқитишдан мақсад – бугунги кун бозор муносабатлари шароитига ўтаётган бир даврда Ўзбекистонда савдо ва тадбиркорликнинг пайдо бўлиши ва ривожланишини ўрганиш орқали талабаларда ҳолисона тарихий илмий дунёқарашни, кўникма ва малакани шакллантиришдир.

Ўзбекистонда савдо муносабатлари ва тадбиркорлик тарихининг аҳамиятини ўргатишдан иборат.

Фан бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар: “Ўзбекистонда савдо муносабатлари ва тадбиркорлик тарихи” ўқув фанини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида магистрант:

– Ўзбекистонда савдо муносабатлари ва тадбиркорлик тарихи фанининг мақсад ва вазифаларини, хусусан, Ўзбекистоннинг ривожланишида савдо ва тадбиркорликнинг ролини, банклар тарихи ва фаолияти уларнинг назарий ва амалий асослари кўникмасига эга бўлиши ва улардан илмий мақсадларда фойдаланишни *билиши керак*;

– талаба тарихий ва бугунги кун маълумотларини илмийлик, тарихийлик, ҳолислик асосида ўрганиш. Моддий ашёлари ва интернет

маълумотларни, тарихий манбаларни мустақил тадқиқ қилиш, ўрганиш *кўникмаларига эга бўлиши* керак;

– Ўзбекистонда савдо муносабатлари ва тадбиркорлик тарихи фанини ўқитиш мақсадида фойдаланиладиган замонавий техника воситаларидан фойдаланиш *малакаларига эга бўлиши* керак.

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги.

“Ўзбекистонда савдо муносабатлари ва тадбиркорлик тарихи” фани асосий ихтисослик фани ҳисобланиб, 2-семестрда ўқитилади. Дастурни амалга ошириш ўқув режасида режалаштирилган мутахассислик (Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва толерантлик, Ватан тарихи методологияси, Ўзбекистон мустамлака ва совет мустабид тузими даврида, Тарихий топонимика) фанларидан етарли билим ва кўникмаларга эга бўлишлик талаб этилади.

Фани ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар.

Ушбу фан бўйича машғулотлар маъруза, семинар ва мустақил иш шаклларида амалга оширилади. “Ақлий ҳужум”, “Веер”, “Кластер”, “Бумеранг” каби замонавий педагогик технологиялардан ва оммавий ахборот воситаларидан, компьютер тармоқлари, телевидение ва радио воситаларидан кўшимча материаллар тўплашда фойдаланилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Қадимда савдо муносабатларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши

Ишлаб чиқарувчи хўжалигига ўтиш. Айрибошланинг вужудга келиши. Кўчманчилар ва ўтроқ аҳоли ўртасида айрибошлаш. Унинг ўзига хослиги. Савдонинг вужудга келиши. “Авесто” қадимда савдонинг пайдо бўлиши тарихи бўйича манба. Аҳмонийлар худудида савдо муносабатларининг ривожланиши. Ўлчов стандартлари ва пул муносабатларининг пайдо бўлиши. Солиқлар. Солиқ хизматлари. Антик даврда савдо. Ўрта Осиёда пул тизимининг вужудга келиши.

Буюк Ипак йўлида савдо ва саноат

Буюк Ипак йўлининг асосий йўналишларининг пайдо бўлиши. Буюк Ипак йўлининг асосий йўналишларининг пайдо бўлишида иқтисодий омилнинг ўрни. Худудий савдонинг қитъалараро савдога кенгайиши. Буюк Ипак йўлида кўчманчилар ва хунармандларнинг савдо муносабатлари. Саррофлар. Айрибошлаш шаҳобчалари. Ломбардлар. XVасрнинг охири-XVII аср бошларида Буюк Ипак йули бўйлаб транзит савдонинг ривожланиши.

Ўрта Осиёнинг ўрта асрлардаги шаҳарларининг ривожланишида савдо ва хунармандчиликнинг ўрни

Хунармандчилик – Бухоро, Шош, Илоқ, Самарқанд, Пойкент, Нахшаб, Марв шаҳар аҳолисининг хўжалик ҳаёти асоси. Тўқувчилик, кулолчилик, заргарлик, темирчилик, шишасозлик, мисгарлик. Шаҳарларда ва худудий чегараларда савдо ва хунармандчиликнинг таъсири. Рабодлар. Устахоналар.

Меҳмонхоналар. Мануфактура. Тоғ-кончилик. Металлургия. Савдо каторлари. Ёпиқ бозорлар.

Савдо ва саноатнинг ривожланишида мусулмон Шарқи мутафаккирларининг қарашлари

Муҳаммад с.а.в. VII аср ва Қуръонда савдо, қарздорлик, кредит масалаларининг ақс этиши. Ибн Холдун (1332-1406). Маҳсулот айирбошлаш ва баҳонинг шаклланиши муаммолари. Барқарор пул муомаласи ва бозор омиллари. Хожа Баҳовуддин Нақшбандий (1404-1490) теолог ва сиёсатчи. XV асрда ички ва ташқи савдонинг ривожланишида унинг таъсири. Ҳофиз Таниш Бухорий (XVI аср). Абдуллонома Бухоронинг Эрон, Ҳиндистон ва Қашқар билан савдо муносабатлари тўғрисида манба. Сўфийлик оқими ва хунармандчилик бирлашмалари.

Сўнгги ўрта асрлар даврида савдо ва саноат ривожланиши.

Капиталистик муносабатларнинг пайдо бўлиши

Шайбонийлар ва Аштархонийлар пул ислоҳатлари. Абдуллахон II Шайбоний ва Имомқулихон Аштархонийларнинг қарвон савдосини ривожлантиришга уринишлари. Ўрта Осиё шаҳарларининг Озарбайжон, Эрон, Шарқий Туркистон, Ҳиндистон, Афғонистон, Россия, Европа билан савдо муносабатлари. Сўнгги ўрта аср шаҳарларида хунармандчилик. Цех бирлашмалари. Усталар. Бобо. Пойкар. Фотиҳ. Солиқлар. Савдо пул муносабатларининг ривожланиши. Жаҳон бозоридан ажралганлик. Сўнгги ўрта аср бозорлари. Нарх ва тарози устидан назорат. Кўчманчилар билан (қозоқлар, туркманлар) савдо. Шарқ давлатлари билан Ўрта Осиё давлатлари савдоси (XVII аср охири XVIII аср боши). Россия билан савдо алоқаларини кучайиши. Россияда Бухоронинг савдо элчиликлари.

Мустамлакачилик даврида Ўзбекистонда савдо ва саноат

Ўрта Осиёнинг Россия томонидан босиб олинишида савдо ва саноатнинг ривожланиши оқибатлари. Ўлкада темир йўллар қурилиши. Янги савдо муносабатларининг пайдо бўлиши. Иккита босқич (1865-1890 ва 1890-1917 йиллар) иқтисодий муносабатларнинг мустақамланиши. Ўрта Осиёнинг Россия халқ хўжалиги таъсирига тушиши ва дунё бозорига кўшилиши. Феодал тузумларнинг бузилиши, ишлаб чиқаришнинг янги усулларининг пайдо бўлиши. Маҳаллий буржуазиянинг шаклланиши. Улгуржи савдо. Ягона ички бозорнинг шаклланиши. Бозорлар. Хунармандлар ва ижарачи усталар (ҳалфа). Давлат банки бўлимлари ва конторалари. Кредит муассасалари. Биржалар. Ўзбекистоннинг хом ашё бозорига айланиши. Қишлоқ хўжалигида ижара.

Мустақил Ўзбекистон: савдо ва саноат ривожланишида янги иқтисодий йўналишлар

Бозор иқтисодиётига ўтишнинг “ўзбек модели”. Товар-пул муносабатлари ва хусусий мулкчилик. Фоиз ставкалари. Фойда. Рента.

Субсидия. Бозор институтлари. Банклар. Биржалар. Суғурта компаниялари. Монополиялар. Антимонопол тадбирлар. Товар ишлаб чиқаришлар. Ижарадорлар. Мулкдорлар. Талаб ва таклиф. Ўзбекистонда бозор муносабатлари шаклланишининг ўзига хослиги. Акциядорлаш. Банкротлик. Санация. Бозор иқтисодиётининг қонуний асослари. Бозор ислохотларининг стратегияси. Рақобат. Товарлар ва хизматлар бозорининг шаклланиши. Кредит банк тизимининг мустақамланиши. Инвестициялар ташқи иқтисодий фаолиятда эркинлик. “Очиқ эшиклар сиёсати”нинг ривожланиши. Илғор технологияларни жалб этиш.

Семинар машғулотларини ташкил этиш бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Семинар машғулотларида магистрант талабалар “Ўзбекистонда савдо муносабатлари ва тадбиркорлик тарихи” фанидан маъруза дарсларида олган назарий билимларини мустақамлаш билан бирга, семинарлар мавзулари бўйича тайёргарлик кўриш жараёнида қўшимча адабиётлар ва тарихий манбалар билан танишиш орқали қўшимча билим оладилар. Натижада уларнинг билим доиралари илмий жиҳатдан асосланган ҳолда кенгайди.

Семинар машғулотларининг тахминий тавсия этиладиган мавзулари:

1. Айирбошлашдан савдога ўтиш.
2. “Авесто” бўйича милоддан аввалги биринчи мингйилликда Ўзбекистон худудидаги жамиятда ижтимоий табақаланиш.
3. Қадимда Буюк ипак йўлининг тармоқлари шаклланиши ва генезиси.
4. Ҳунармандчилик ва савдо шаҳарлар ривожланиши ва барқарорлашувида муҳим омил сифатида.
5. Мусулмон ҳуқуқида савдо, қарздорлик, кредит, солиқлар масалаларининг ақс этиши.
6. Сўнгги ўрта асрлар даврида қарвон савдоси.
7. Ўрта Осиёнинг Россия империяси томонидан босиб олиншида савдо ва саноатнинг ўрни.
8. Бозор иқтисодиётига ўтишнинг “ўзбек модели”.
9. Хусусийлаштириш ва акционерлик.
10. Ўлчов стандартлари.

Изоҳ: Машғулот турига ажратилган соат ҳажмига мос мавзулар танлаб ўқитилади. Шунингдек семинар машғулотларни ташкил этиш бўйича кафедра профессор-ўқитувчилари томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда магистрант талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билимларини мустақил таҳлил қилиш орқали хулосалар чиқариш кўникмаларини шакллантирадилар. Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида магистрант талабалар билимларини мустақамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, мавзулар бўйича маърузалар тайёрлаш, кўргазмали қуроллар тайёрлаш ва бошқалар тавсия этилади.

Курс ишини ташкил этиш бўйича кўрсатмалар

Курс ишининг мақсади талабаларни мустақил ишлаш қобилиятини ривожлантириш, олган назарий билимларини қўллашда амалий кўникмалар ҳосил қилиш, бевосита ишлаб чиқаришдаги реал шароитларга мос илмий ечимлар қабул қилиш ва замонавий техника ва технологияларни қўллаш кўникмаларини ҳосил қилишдир.

Курс иши мавзулари бевосита ўқув жараёнига боғлиқ ҳолда белгиланади. Курс ишининг мавзулари умумий талабалар сонидан 20-30% кўпроқ олдиндан тайёрланади. Ҳар бир талабага шахсий топшириқ берилади.

Курс ишларининг тахминий мавзулари:

1. “Авесто”да савдо масалалари ёритилиши.
2. Буюк Ипак йўлида пул муносабатлари.
3. Илк ўрта асрларда савдо-сотиқнинг ривожланишида муҳим аҳамиятга эга бўлган давлатлар.
4. Ислом динида савдо муносабатларининг ёритилиши.
5. IX-XII асрларда Ўрта Осиёнинг иқтисодий ҳаётида савдо-сотиқнинг ўрни.
6. Чиғатой улуси даврида савдо ва хунармандчиликнинг аҳволи.
7. Амир Темур давлатида савдо муносабатларини ривожланишига қаратилган чора-тадбирлар.
8. Амир Темур ва темурийлар даврида савдо ва хунармандчиликнинг ривожланиши.
9. Ўрта Осиё хонликларида савдо-сотиқ турлари.
10. Россия империяси мустамлакачилиги даврида иқтисодий соҳаларнинг ривожлантиришда савдонинг ўрни.
11. Ўзбекистон иқтисодиётини юксалишида банклар фаолияти.
12. Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолиятининг асосий йўналишлари.

Изоҳ: Мавзулар талабалар томонидан танлаб белгиланади.

Мустақил таълимни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Талаба мустақил ишни тайёрлаш муайян фаннинг хусусиятларини ва мустақил таълим учун ажратилган соат ҳажмини ҳисобга олган ҳолда кўйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

- семинар машғулотларга тайёргарлик;
- курс ишини тайёрлаш.
- дарслик ва ўқув қўлланмалари бўйича фан боблари ва мавзуларни ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- махсус адабиётлар бўйича фанлар бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- талабаларнинг ўқув-илмий-тадқиқот ишларини бажариши билан боғлиқ бўлган фанлар бўлимлари ва мавзуларини чуқур ўрганиш;
- фаол ва муаммоли ўқитиш услубларидан фойдаланадиган ўқув машғулотлари.

Тавсия этиладиган мустақил ишларнинг мавзулари:

1. Қадимда пулнинг ўрни ва вазифаси.
2. “Авесто”да савдо масалалари.
3. Буюк Ипак йўлида пул муомаласи.
4. Работлар - савдо саноат шаҳобчалари.
5. Бозор ва пул муомаласи барқарорлашуви омиллари.
6. Кўчманчилар билан савдо.
7. Банклар, биржалар, йирик рус ва маҳаллий буржуазия.
8. Давлат томонидан саноат фаолиятининг ривожланишига ёрдам.
9. Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти асосий йўналишлари.
10. Амир Темур ва темурийлар даврида савдо ва ҳунармандчилик.

Изоҳ: Мустақил таълим мавзулари ажратилган мавзуга мос ҳолда танлаб белгиланади.

Дастурнинг инфор­мацион - методик таъминоти

Мазкур фанни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган.

Дастурда кўрсатилган мавзулар маъ­рўза, семинар шаклида олиб борилади. Шунингдек, фаннинг долзарб масалалари талабаларга мустақил иш сифатида ўзлаштириш учун берилади. Фан замонавий педагогик технологиянинг қўйидаги:

- Ақлий ҳужум;
- Кластер;
- “Бу­меранг” технологияси;
- “Веер” технологияси
- Муаммоли ўқитув технологияси;
- Ўйинли ўқитиш технологияси;
- Инфор­мацион ва телекоммуникацион таълим технологияси;
- Иновацион таълим технологияси син­гари методлари орқали қўлланилади. Худди шу каби слайдлар, мультимедиа на­мойишларини қўллаш ҳам назарда тутилади.

Тавсия этилган адабиётлар рўйхати:

Рахбарий адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура.1-жилд. Т.: Ўзбекистон,1996.
2. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-жилд. Т.: Ўзбекистон, 1996.
3. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т., 1998.
4. Каримов И.А. “Юксак маънавият- енгилмас куч” Т.: Маънавият, 2008
5. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш устувор мақсадимиз. Т.: Ўзбекистон, 2010.

6. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтириш. Т.: Ўзбекистон, 2010.

7. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. Т.: Ўзбекистон, 2010.

8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг ШХТ давлат раҳбарлари кенгашининг кенгайтирилган таркибдаги мажлисда сўзлаган нутқи. // Халқ сўзи - 14 июн 2010. № 117.

9. Каримов И.А. Ҳамкорлик, тараққиёт ва хавфсизликни таъминлаш йўлида. БМТ Бош Ассамблеясининг мингйиллик ривожланиш мақсадлари бўйича олий даражадаги ялпи мажлисидаги нутқи. // Халқ сўзи. – Т., 21 сентябр 2010. – № 183 (5089).

10. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. // Халқ сўзи – Т., 13 ноябр, 2010.

11. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: Ўзбекистон, 2011. - 440 бет.

12. Каримов И.А. Тарихий хотира ва инсон омили – буюк келажагимиз гаровидир. Халқ сўзи. 2012, 10 май.

13. Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш – бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. Т., 2013.

14. Каримов И.А. Тинчлик ва осойишталик – барча ютуқ ва марраларимизнинг асосидир. // Халқ сўзи, № 91, 10 май 2013.

15. Каримов И.А. Историческое наследие ученых и мыслителей средневекового Востока, его роль и значение для современной цивилизации. // Доклад на межд.конф. // Народное слово. 16 мая 2014.

Асосий адабиётлар

16. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. –Т.: Университет, 2007

17. Мирзаев Р.С. Великий Шелковый путь: реалии XXI века. М.: Научная книга. 2005. 248 с.

18. Кобзева О.П. Великий Шелковый путь: История и современность – Т.: Фан, 2005. 132 с.

19. История Узбекистана (XVI – XIX вв.) – Т., 2012.- т.3.

20. Кобзева О.П. Джалилов О.З. Страницы истории Шелкового пути: чай, шелк и специи. – Т., 2013.

Кўшимча адабиётлар

21. Абдуллаева Ш. Пул, кредит ва банклар. – Т., 2007.

22. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. –Т., 1976.

23. Михалевский Ф.И. Очерки истории денег и денежного обращения. Л., 1948.
24. Аминов А.М. Экономическое развитие Средней Азии (колониальный период). – Т., 1959.
25. Амир Темур в мировой истории. Под редакцией Э.В. Ртвеладзе. – Т.: Шарк, 2001.
26. Богомолов Г., Мусакаева А. По стране крылатых коней и других чудес // Звезда Востока. 1997. № 1.
27. Гирс Ф.К. Отчет по ревизии Туркестанского края. СПб. 1888.
28. Гулямов С., Убайдуллаев Р., Ахмедов Э. Независимый Узбекистан. Т.: Мехнат, 2000.
29. Захириддин Мухаммад Бабур. Бабур-наме. Записки Бабура. – Т., 1958.
30. Зияев Х.С. Экономические связи средней Азии с Сибирью в XVI-XIX в. – Т., 1983.
31. Исаходжаев А. Роль малого бизнеса в экономике Узбекистана. //Экономист. 2003. - №4. – с. 88-91.
32. История государственности Узбекистана. /Под ред. Д.А. Алимовой, Э.В. Ртвеладзе. – Т., 2009. – Т.1.
33. История Самарканда. – Т., 1969.,т.1.
34. История Узбекистана в источниках. / Сост. Лунин Б.В. – Т., 1984.
35. История Узбекистана в источниках. Автор-составитель Б.В. Лунин. – Т., 1988.
36. История Хорезма с древнейших и до наших дней. – Т., 1976.
37. Кобзева О.П. Великий Шелковый путь и мировая цивилизация. Учебно-методическое пособие. – Т. 2002.
38. Кривошеев М.В. Россия и Средняя Азия. В кн. Россия и Восток. Сост. Ю.А.Саидулов. – СПб.: Лексикон, 2002.с. 190-258.
39. Массон М.Е. Средневековые торговые пути из Мерва в Хорезм и Мавераннахр. // Труды ЮТАКЭ. т. 13. Ашхабад, 1996.
40. Махамов А.А. Торговля Коканда со среднеазиатскими владениями и сопредельными странами в первой половине XIX в. В сб. Позднефеодальный город Средней Азии. – Т.: Фан. 1990. С.142-149.
41. Мирзаев Р.С. Геополитика нового Шелкового пути. М.: Известия. 2004.
42. Основы таможенного дела, экономики и права. Под ред. У.Т. Камилова – Т.: Мир. 1998.
43. Отчет по ревизии Туркестанского края, произведенной графом К.К. Паленом. – СПб, 1910.
44. Очерки хозяйственной жизни Туркестанской Республики. – Т. 1921.
45. Позднефеодальный город Средней Азии. Отв. ред. Мукминова Р.Г. – Т.: Фан, 1990.
46. Правовые основы предпринимательской деятельности. Под. ред. Л.Ю. Сейтмамутовой. – Т.: Шарк.1995.

47. Расулев А., Денисов Ю. Проблемы структурных преобразований в экономике Узбекистана. // МЭиМО. 2000. - № 3.
48. Ртвеладзе Э.В. Древние и раннесредневековые монеты историко-культурных областей Узбекистана. – Т., 2002.
49. Ртвеладзе Э.В. Древние монеты Средней Азии. – Т., 1992.
50. Ртвеладзе Э.В. Историческое прошлое Узбекистана. – Т., 2009.
51. Ртвеладзе Э.В. Цивилизации, государства, культуры Центральной Азии. – Т., 2008.
52. Создание и организация деятельности предприятий в Узбекистане. – Т.: Шарк. 1995.
53. Туркестан в начале XX века: к истории истоков национальной независимости. Под ред. Р.Я. Раджаповой. – Т., 2000.
54. Фридман Л.А. Очерки экономического и социального развития стран СНГ. – Москва, 2009.
55. Шефер Э. Золотые персики Самарканда книге о чудесных диковинках империи Тан. М.,1981.
56. Экономическая теория. Учебник для ВУЗов. Под редакцией Камаева В.Д. – М., 1999.

Электрон маълумотлари

57. www.uzland.uz.
58. www.natcom.unesco.uz.
59. www.ziyo net.uz.
60. www.google.uz.
61. www.uza.uz/ru/bisines/5863

**ISHCHI
O‘QUV
DASTURI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI

Ro‘yxatga olindi:

№ _____

201_y. «__» _____

“TASDQLAYMAN”

O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor

prof: A. Soleev _____

«__» _____ 2017 yil

O‘ZBEKISTONDA SAVDO MUNOSABATLARI VA TADBIRKORLIK

TARIXI

FANINING

ISHCHI O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100000	– Gumanitar soha
Ta‘lim sohasi:	120000	– Gumanitar fanlar
Mutaxassislik:	5A120301	– O‘zbekiston tarixi

Samarqand-2017

Fanning ishchi o‘quv dasturi o‘quv, ishchi o‘quv reja va o‘quv dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchi:

G‘oyibiv B. - SamDU “O‘zbekiston tarixi” kafedrasida dotsent v/b, t.f.n.

Taqrizchi:

Nasrullayev M.I. SamDU “O‘zbekiston tarixi” kafedrasida dosenti, t.f.n.

Fanning ishchi o‘quv dasturi “O‘zbekiston tarixi” kafedrasining 2017 yil 30 - avgustdagi 1- son yig‘ilishida muhokamadan o‘tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: _____ Xoliqulov R.Sh.

Fanning ishchi o‘quv dasturi “Tarix” fakultet kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan (2016 yil 31 -avgustdagi 1-sonli bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi: _____ Xolmatov N.

**Kelishildi: O‘quv uslubiy boshqarma boshlig‘i
_____ Xolxo‘jaev A.**

KIRISH

Ushbu dastur O‘zbekistonda savdo munosabatlarning va tadbirkorlikning yuzaga kelishi, uning yuksalishi, qadimda ayrboshlashning paydo bo‘lishi, savdoning vujudga kelishi; qadimgi savdo yo‘llari La‘l yo‘li, Shoh yo‘li, Buyuk Ipak yo‘li, pul, pulning ahamiyati va vazifalari, Amir Temur va temuriylar davrida savdo, XVI-XIX asrlarda O‘zbekistonda savdo munosabatlari, Rossiya imperiyasi tamonidan O‘rta Osiyoning bosib olinishi va bu jarayonning savdo-tadbirkorlik munosabatlari rivojiga ta’siri, kapitalistik munosabatlarning paydo bo‘lishi, banklar, asrlar davomida shakllanib kelgan savdo-tadbirkorlik munosabatlarining sovet totalitarizmi sharoitida barham topishi, O‘zbekiston mustaqilligining e‘lon qilinishi, O‘zbekistonda bozor munosabatlariga o‘tilishi, savdo va tadbirkorlikning rivojlanishi, O‘zbekiston xalqlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida bozor munosabatlarining o‘rni va ahamiyatini ilmiy va nazariy jihatdan o‘rganishga qaratilgan. Bundan tashqari Dastur «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ko‘rsatib o‘tilgan talaba-yoshlarning tarixiy dunyoqarashini boyitish, ularda mustaqil fikrni qaror toptirish, tarixni mukammal darajada bilish, insoniyat sivilizasiyasining yutuqlaridan va tajribasidan to‘la bahramand bo‘lish, umuminsoniy qadriyatlarni anglab yetishga ko‘maklashish va dunyo miqyosida mavjud bo‘lgan muammolarning tarixiy ildizlarini izlab topish kabi dolzarb masalalarni o‘rganadi.

Shuningdek, “O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” fani haqidagi bilimlarni qaror topshirish mavjud ilmiy adabiyotlar va zamonaviy nazariyalar hamda olib borilayotgan tadqiqot ishlarini o‘rganish, fan bo‘yicha to‘plangan ilg‘or tajribalar, kadrlar buyurtmachilarining fikr, talab va takliflari kabi masalalarni o‘z ichiga qamrab oladi.

O‘QUV FANINING MAQSADI VA VAZIFALARI

Fanni o‘qitishdan maqsad – bugungi kun bozor munosabatlari sharoitiga o‘tayotgan bir davrda O‘zbekistonda savdo va tadbirkorlikning paydo bo‘lishi va rivojlanishini o‘rganish orqali talabalarda xolisona tarixiy ilmiy dunyoqarashni, ko‘nikma va malakani shakllantirishdir.

Fanning vazifasi – O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixining ahamiyatini o‘rgatishdan iborat.

FAN BO‘YICHA TALABANING MALAKASIGA QO‘YILADIGAN TALABLAR

“O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” o‘quv fanini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida magistrant:

- O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi fanining maqsad va vazifalarini, xususan, O‘zbekistonning rivojlanishida savdo va tadbirkorlikning rolini, banklar tarixi va faoliyati ularning nazariy va amaliy asoslari ko‘nikmasiga ega bo‘lishi va ulardan ilmiy maqsadlarda foydalanishni ***bilishi kerak***;

- Talaba tarixiy va bugungi kun ma'lumotlarini ilmiylik, tarixiylik, xolislik asosida o'rganish. Moddiy ashyolari va internet ma'lumotlarni, tarixiy manbalarni mustaqil tadqiq qilish, o'rganish *ko'nikmalariga ega bo'lishi* kerak;
- O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi fanini o'qitish maqsadida foydalaniladigan zamonaviy texnika vositalaridan foydalanish *malakalariga ega bo'lish* kerak.

FANNING O'QUV REJADAGI FANLAR BILAN BOG'LIQLIGI

“O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” fani asosiy ixtisoslik fani hisoblanib, 1-semestrda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan mutaxassislik (O'zbekistonda millatlararo munosabatlar va tolerantlik, O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, O'zbekiston mustamlaka va sovet totalitarizmi sharoitida, Tarixiy toponimika) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi.

FANNI O'QITISHDA ZAMONAVIY AXBOROT VA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

O'quv jarayoni bilan bog'liq ta'lim sifatini belgilovchi holatlar quyidagilar: yuqori ilmiy-pedagogik darajada dars berish, muammoli ma'ruzalar o'qish, darslarni savol-javob tarzida qiziqarli tashkil qilish, ilg'or pedagogik texnologiyalardan va mul'timedia vositalaridan foydalanish, tinglovchilarni undaydigan, o'ylantiradigan muammolarni ular oldiga qo'yish, talabchanlik, tinglovchilar bilan individual ishlash, erkin muloqot yuritishga, ilmiy izlanishga jalb qilish.

“O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” kursini loyihalashtirishda quyidagi asosiy konseptual yondoshuvlardan foydalaniladi:

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim. Bu ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi. Bu esa ta'limni loyihalashtirilayotganda, albatta, ma'lum bir ta'lim oluvchining shaxsini emas, avvalo, kelgusidagi mutaxassislik faoliyati bilan bog'liq o'qish maqsadlaridan kelib chiqqan holda yondoshilishni nazarda tutadi.

Tizimli yondoshuv. Ta'lim texnologiyasi tizimning barcha belgilarini o'zida mujassam etmog'i lozim: jarayonning mantiqiyliqi, uning barcha bo'g'inlarini o'zaro bog'langanligi, yaxlitligi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondoshuv. Shaxsning jarayonli sifatlarini shakllantirishga, ta'lim oluvchining faoliyatni aktivlashtirish va intensivlashtirish, o'quv jarayonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini ochishga yo'naltirilgan ta'limni ifodalaydi.

Dialogik yondoshuv. Bu yondoshuv o'quv munosabatlarini yaratish zaruriyatini bildiradi. Uning natijasida shaxsning o'z-o'zini faollashtirishi va o'z-o'zini ko'rsata olishi kabi ijodiy faoliyati kuchayadi.

Hamkorlikdagi ta'limni tashkil etish. Demokratik, tenglik, ta'lim beruvchi

va ta'lim oluvchi faoliyat mazmunini shakllantirishda va erishilgan natijalarni baxolashda birgalikda ishlashni joriy etishga e'tiborni qaratish zarurligini bildiradi.

Muammoli ta'lim. Ta'lim mazmunini muammoli tarzda taqdim qilish orqali ta'lim oluvchi faoliyatini aktivlashtirish usullaridan biri. Bunda ilmiy bilimni obyektiv qarama-qarshiligi va uni hal etish usullarini, dialektik mushohadani shakllantirish va rivojlantirishni, amaliy faoliyatga ularni ijodiy tarzda qo'llashni mustaqil ijodiy faoliyati ta'minlanadi.

Axborotni takdim kilishning zamonaviy vositalari va usullarini qo'llash - yangi kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga ko'llash.

O'qitishning usullari va texnikasi. Ma'ruza (kirish, mavzuga oid, vizuallashtirish), muammoli ta'lim, keys-stadi, pinbord, paradoks va loyihalash usullari, amaliy ishlar.

O'qitishni tashkil etish shakllari: dialog, polilog, muloqot hamkorlik va o'zaro o'rganishga asoslangan frontal, kollektiv va guruh.

O'qitish vositalari: o'qitishning an'anaviy shakllari (darslik, ma'ruza matni) bilan bir qatorda - kompyuter va axborot texnologiyalari.

Kommunikasiya usullari: tinglovchilar bilan operativ teskari aloqaga asoslangan bevosita o'zaro munosabatlar.

Teskari aloqa usullari va vositalari: kuzatish, blis-so'rov, oraliq va joriy va yakunlovchi nazorat natijalarini tahlili asosida o'qitish diagnostikasi.

Boshqarish usullari va vositalari: o'quv mashg'uloti bosqichlarini belgilab beruvchi texnologik karta ko'rinishidagi o'quv mashg'ulotlarini rejalashtirish, qo'yilgan maqsadga erishishda o'qituvchi va tinglovchining birgalikdagi harakati, nafaqat auditoriya mashg'ulotlari, balki auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarning nazorati.

Monitoring va baholash: o'quv mashg'ulotida ham butun kurs davomida ham o'qitishning natijalarini rejali tarzda kuzatib borish. Kurs oxirida test topshiriqlari yoki yozma ish variantlari yordamida tinglovchilarning bilimlari baholanadi.

“O'zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” fanini o'qitish jarayonida xarita, ko'rgazmali qurollar, kompyuter texnologiyasi, video lavhalardan foydalaniladi. Ayrim mavzular buyicha talabalar bilimni baholash test asosida va kompyuter yordamida bajariladi. “Internet” tarmog'idagi rasmiy iqtisodiy ko'rsatkichlaridan foydalaniladi, tarqatma materiallar tayyorlanadi, test tizimi hamda tayanch suz va iboralar asosida oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkaziladi.

“O'ZBEKISTONDA SAVDO MUNOSABATLARI VA TADBIRKORLIK TARIXI” FANIDAN MAVZULARNING TAQSIMLANISHI

№	Ma'ruza mavzulari	Ma'ruza
1.	Kirish	
2.	Qadimda savdo munosabatlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi.	2
2.1	Qadimda savdo munosabatlarining paydo bo'lishining manbashunosligi	2

2.2	Qadimda tovar ayriboshlasning vujudga kelishi	2
2.3	O'rta Osiyoda pul tizimining vujudga kelishi	2
3.	Buyuk ipak yo'lida savdo va sanoat.	2
3.1	Buyuk ipak yo'lida shakllanishi	2
3.2	V asrning oxiri-VII asr boshlarida Buyuk Ipak yo'li bo'ylab tranzit savdo.	2
3.3	XV asrning oxiri-XVII asr boshlarida Buyuk Ipak yo'li bo'ylab tranzit savdo.	2
4.	O'rta Osiyoning o'rta asrlardagi shaharlarining rivojlanishida savdo va hunarmandchilik o'rni	2
4.1	Ilk o'rta asr shaharlarining rivojlanishida savdo va hunarmandchilik o'rni	2
4.2	Somoniylar davrida savdo taraqqiyoti	2
4.3	Amir Temur va temuriylar davrida shaharlarda savdo va hunarmandchilikning taraqqiyoti.	2
5.	Savdo va sanoatning rivojlanishida musulmon sharqi mutafakkirlarining qarashlari	2
5.1	Qur'onda savdo, qarz va kredit masalalari	2
5.2	Savdo va sanoatning rivojlanishida Ibn Xoldun qarashlari	2
5.3	Mahsulot ayriboshlash va bahoning shakllanishi muammolari	2
6.	So'nggi orta asrlar davrida savdo va sanoat rivojlanishi. Kapitalistik munosabatlarning paydo bo'lishi.	2
6.1	Shayboniylar va Ashtarxoniylar pul islohatlari.	2
6.2	O'rta Osiyo shaharlarining Ozarbayjon, Eron, Sharqiy Turkiston, Hindiston, Afg'oniston, Yevropa bilan savdo munosabatlari.	2
6.3	Rossiya bilan savdo aloqalarining kuchayishi	2
7.	Mustamlakachilik davrida O'zbekistonda savdo va sanoat	2
7.1	O'rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishi.	2
7.2	O'lkada temir yo'llar qurilishi.	2
8.	Mustaqil O'zbekiston: savdo va sanoat rivojlanishida yangi iqtisodiy yo'nalishlar	2
8.1	Bozor iqtisodiyotiga o'tishning «o'zbek modeli».	2
8.2	Bozor islohatlarining strategiyasi. Raqobat.	2
8.3	Tovarlar va xizmatlar bozorining shakllanishi.	2
8.4	«Harakatlar strategiyasi»da iqtisodiy masalalar	2
	Жами:	56

ASOSIY QISM: FANNING USLUBIY JIHATDAN UZVIY KETMA-KETLIGI

Asosiy qismda (ma'ruza) fanni mavzulari mantiqiy ketma-ketlikda keltiriladi. Har bir mavzuning mohiyati asosiy tushunchalar va tezislar orqali ochib beriladi. Bunda mavzu bo'yicha talabalarga DTS asosida yetkazilishi zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar to'la qamrab olinishi kerak.

Asosiy qism sifatiga qo'yiladigan talab mavzularning dolzarbligi, ularning

ish beruvchilar talablari va ishlab chiqarish ehtiyojlariga mosligi, mamlakatimizda bo'layotgan ijtimoiy-siyosiy va demokratik o'zgarishlar, iqtisodiyotni erkinlashtirish, iqtisodiy-huquqiy va boshqa sohalaridagi islohatlarning ustuvor masalalarini qamrab olishi hamda fan va texnologiyalarning so'ngi yutuqlari e'tiborga olinishi tavsiya etiladi.

MA'RUZA MASHG'ULOTLARI

QADIMDA SAVDO MUNOSOBATLARNING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI

Ishlab chiqaruvchi xo'jaligiga o'tish. Ayriboshlashning vujudga kelishi. Ko'chmanchilar va o'troq aholi o'rtasida ayriboshlash. Uning o'ziga xosligi. Savdoning vujudga kelishi. "Avesto" qadimda savdoning paydo bo'lishi tarixi bo'yicha manba. Ahmoniylar xududida savdo munosabatlarining rivojlanishi. O'lchov standartlari va pul munosabatlarining paydo bo'lishi. Soliqlar. Soliq xizmatlari. Antik davrda savdo. O'rta Osiyoda pul tizimining vujudga kelishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o'z-o'zini nazorat. "Aqliy hujum", "Klaster", "Bumerang", "Rezyume", "Blis-o'yin", FSMU, "Agar men...", "Muammo", 3x4, "Loyiha", "Labirint", "Charxpalak", 3 ta B, "Qora quti", "Insert", "Burchaklar", "5-si ortiqcha", "Kalit so'zlar", "Sinkveyn"

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

BUYUK IPAK YO'LIDA SAVDO VA SANOAT

Buyuk Ipak yo'lining asosiy yo'nalishlarining paydo bo'lishi. Buyuk Ipak yo'lining asosiy yo'nalishlarining paydo bo'lishida iqtisodiy omilning o'rni. Xududiy savdoning qit'alararo savdoga kengayishi. Buyuk Ipak yo'lida ko'chmanchilar va xunarmandlarning savdo munosabatlari. Sarroflar. Ayriboshlash shahobchalari. Lombardlar. XV asrning ohiri-XVII asr boshlarida Buyuk Ipak yuli bo'ylab tranzit savdoning rivojlanishi.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta'lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o'z-o'zini nazorat. "Aqliy hujum", "Klaster", "Bumerang", "Rezyume", "Blis-o'yin", FSMU, "Agar men...", "Muammo", 3x4, "Loyiha", "Labirint", "Charxpalak", 3 ta B, "Qora quti", "Insert", "Burchaklar", "5-si ortiqcha", "Kalit so'zlar", "Skrabey".

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

O'RTA OSIYONING O'RTA ASRLARDAGI SHAHARLARINING RIVOJLANISHIDA SAVDO VA HUNARMANDCHILIKNING O'RNI

Hunarmandchilik – Buxoro, Shosh, Iloq, Samarqand, Poykent, Naxshab, Marv shahar aholisining xo‘jalik hayoti asosi. To‘quvchilik, kulolchilik, zargarlik, temirchilik, shishasozlik, misgarlik. Shaharlarda va xududiy chegaralarda savdo va xunarmandchilikning ta’siri. Rabodlar. Ustaxonalar. Mehmonxonalar. Manufaktura. Tog‘-konchilik. Metallurgiya. Savdo qatorlari. Yopiq bozorlar.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta’lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”, “Burchaklar”, “5-si ortiqcha”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

SAVDO VA SANOATNING RIVOJLANISHIDA MUSULMON SHARQI MUTAFAKKIRLARINING QARASHLARI

Muhammad s.a.v. 7 asr va Qur’onda savdo, qarzdorlik, kredit masalalarining aks etishi. Ibn Xoldun (1332-1406). Mahsulot ayirboshlash va bahoning shakllanishi muammolari. Barqaror pul muomilasi va bozor omillari. Xoja Bahovuddin Naqshbandiy (1404-1490) teolog va siyosatchi. XV asrda ichki va tashqi savdoning rivojlanishida uning ta’siri. Hofiz Tanish Buxoriy (XVI asr). Abdulnoma Buxoroning Eron, Hindiston va Qashqar bilan savdo munosabatlari to‘g‘risida manba. So‘fiylik oqimi va hunarmandchilik birlashmalari.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta’lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”, “Burchaklar”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

SO‘NGGI O‘RTA ASRLAR DAVRIDA SAVDO VA SANOAT RIVOJLANISHI. KAPITALISTIK MUNOSABATLARNING PAYDO BO‘LISHI

Shayboniylar va Ashtarxoniylar pul islohatlari. Abdullaxon II Shayboniy va Imomqulixon Ashtarxoniylarning karvon savdosini rivojlantirishga urinishlari. O‘rta Osiyo shaharlarining Ozarbayjon, Eron, Sharqiy Turkiston, Hindiston, Afg‘oniston, Rossiya, Yevropa bilan savdo munosabatlari. So‘nggi o‘rta asr shaharlarida hunarmandchilik. Sex birlashmalari. Ustalar. Bobo. Poykar. Fotih. Solihlar. Savdo pul munosabatlarining rivojlanishi. Jahon bozorida ajralganlik. So‘nggi o‘rta asr bozorlari. Narx va tarozi ustidan nazorat. Ko‘chmanchilar bilan (qozoqlar, turkmanlar) savdo. Sharq davlatlari bilan O‘rta Osiyo davlatlari savdosi

(XVII asr oxiri XVIII asr boshi). Rossiya bilan savdo aloqalarini kuchayishi. Rossiyada Buxoroning savdo elchiliklari.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli taʼlim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, oʻz-oʻzini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-oʻyin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

MUSTAMLAKACHILIK DAVRIDA OʻZBEKISTONDA SAVDO VA SANOAT

Oʻrta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishida savdo va sanoatning rivojlanishi oqibatlarini. Oʻlkada temir yoʻllar qurilishi. Yangi savdo munosabatlarining paydo boʻlishi. Ikkita bosqich (1865-90 va 1890-1917 yillar) iqtisodiy munosabatlarning mustahkamlanishi. Oʻrta Osiyoning Rossiya xalq xoʻjaligi taʼsiriga tushishi va dunyo bozoriga qoʻshilishi. Feodal tuzumlarining buzilishi, ishlab chiqarishning yangi usullarining paydo boʻlishi. Mahalliy burjuaziyaning shakllanishi. Ulgurji savdo. Yagona ichki bozorning shakllanishi. Bozorlar. Hunarmandlar va ijarachi ustalar (halfa). Davlat banki boʻlimlari va kontoralari. Kredit muassasalari. Birjalar. Oʻzbekistonning xom ashyo bozoriga aylanishi. Qishloq xoʻjaligida ijara.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli taʼlim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, oʻz-oʻzini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-oʻyin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

MUSTAQIL OʻZBEKISTON: SAVDO VA SANOAT RIVOJLANISHIDA YANGI IQTISODIY YOʻNALISHLAR

Bozor iqtisodiyotiga oʻtishning oʻzbekcha varianti. Tovar-pul munosabatlari va xususiy mulkchilik. Foiz stavkalari. Foyda. Renta. Subsidya. Bozor institutlari. Banklar. Birjalar. Sugʻurta kompaniyalari. Monopoliyalar. Antimonopol tadbirlar. Tovar ishlab chiqarishlar. Ijaradorlar. Mulkdorlar. Talab va taklif. Oʻzbekistonda bozor shakllanishining oʻziga xosligi. Aksiyadorlash. Bankrotlik. Sanasiya. Bozor iqtisodiyotining qonuniy asoslari. Bozor islohatlarining strategiyasi. Raqobat. Tovarlar va xizmatlar bozorining shakllanishi. Kredit bank sistemasining mustahkamlanishi. Investisiyalar tashqi iqtisodiy faoliyatda erkinlik. “Ochiq eshiklar siyosati”ning rivojlanishi. Ilgʻor texnologiyalarni jalb etish.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli taʼlim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, oʻz-oʻzini

nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12.

SEMINAR MASHG‘ULOTLARNING TAVSIYA ETILADIGAN MAVZULARI

QADIMDA SAVDO MUNOSOBATLARNING PAYDO BO‘LISHI VA RIVOJLANISHI

Ishlab chiqaruvchi xo‘jaligiga o‘tish. Ayriboshlashning vujudga kelishi. Ko‘chmanchilar va o‘troq aholi o‘rtasida ayriboshlash. Uning o‘ziga xosligi. Savdoning vujudga kelishi. “Avesto” qadimda savdoning paydo bo‘lishi tarixi bo‘yicha manba. Ahmoniylar xududida savdo munosabatlarining rivojlanishi. O‘lchov standartlari va pul munosabatlarining paydo bo‘lishi. Soliqlar. Soliq xizmatlari. Antik davrda savdo. O‘rta Osiyoda pul tizimining vujudga kelishi.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta‘lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”, “Burchaklar”, “5-si ortiqcha”, “Kalit so‘zlar”, “Sinkveyn”

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

BUYUK IPAK YO‘LIDA SAVDO VA SANOAT

Buyuk Ipak yo‘lining asosiy yo‘nalishlarining paydo bo‘lishi. Buyuk Ipak yo‘lining asosiy yo‘nalishlarining paydo bo‘lishida iqtisodiy omilning o‘rni. Xududiy savdoning qit‘alararo savdoga kengayishi. Buyuk Ipak yo‘lida ko‘chmanchilar va xunarmandlarning savdo munosabatlari. Sarroflar. Ayriboshlash shahobchalari. Lombardlar. XV asrning ohiri-XVII asr boshlarida Buyuk Ipak yuli bo‘ylab tranzit savdoning rivojlanishi.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta‘lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”, “Burchaklar”, “5-si ortiqcha”, “Kalit so‘zlar”, “Skrabey”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3.

O‘RTA OSIYONING O‘RTA ASRLARDAGI SHAHARLARINING RIVOJLANISHIDA SAVDO VA HUNARMANDCHILIKNING O‘RNI

Hunarmandchilik – Buxoro, Shosh, Iloq, Samarqand, Poykent, Naxshab, Marv shahar aholisining xo‘jalik hayoti asosi. To‘quvchilik, kulolchilik, zargarlik, temirchilik, shishasozlik, misgarlik. Shaharlarda va xududiy chegaralarda savdo va xunarmandchilikning ta’siri. Rabodlar. Ustaxonalar. Mehmonxonalar. Manufaktura. Tog‘-konchilik. Metallurgiya. Savdo qatorlari. Yopiq bozorlar.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta’lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”, “Burchaklar”, “5-si ortiqcha”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12.

SAVDO VA SANOATNING RIVOJLANISHIDA MUSULMON SHARQI MUTAFAKKIRLARINING QARASHLARI

Muhammad s.a.v. 7 asr va Qur’onda savdo, qarzdorlik, kredit masalalarining aks etishi. Ibn Xoldun (1332-1406). Mahsulot ayirboshlash va bahoning shakllanishi muammolari. Barqaror pul muomilasi va bozor omillari. Xoja Bahovuddin Naqshbandiy (1404-1490) teolog va siyosatchi. XV asrda ichki va tashqi savdoning rivojlanishida uning ta’siri. Hofiz Tanish Buxoriy (XVI asr). Abdulnoma Buxoroning Eron, Hindiston va Qashqar bilan savdo munosabatlari to‘g‘risida manba. So‘fiylik oqimi va hunarmandchilik birlashmalari.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta’lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”, “Burchaklar”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

SO‘NGGI O‘RTA ASRLAR DAVRIDA SAVDO VA SANOAT RIVOJLANISHI. KAPITALISTIK MUNOSABATLARNING PAYDO BO‘LISHI

Shayboniylar va Ashtarxoniylar pul islohatlari. Abdullaxon II Shayboniy va Imomqulixon Ashtarxoniylarning karvon savdosini rivojlantirishga urinishlari. O‘rta Osiyo shaharlarining Ozarbayjon, Eron, Sharqiy Turkiston, Hindiston, Afg‘oniston, Rossiya, Yevropa bilan savdo munosabatlari. So‘nggi o‘rta asr shaharlarida hunarmandchilik. Sex birlashmalari. Ustalar. Bobo. Poykar. Fotih. Solihlar. Savdo pul munosabatlarining rivojlanishi. Jahon bozorida ajralganlik. So‘nggi o‘rta asr bozorlari. Narx va tarozi ustidan nazorat. Ko‘chmanchilar bilan (qozoqlar, turkmanlar) savdo. Sharq davlatlari bilan O‘rta Osiyo davlatlari savdosi

(XVII asr oxiri XVIII asr boshi). Rossiya bilan savdo aloqalarini kuchayishi. Rossiyada Buxoroning savdo elchiliklari.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta’lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”, “Blis-o‘yin”, FSMU, “Agar men...”, “Muammo”, 3x4, “Loyiha”, “Labirint”, “Charxpalak”, 3 ta B, “Qora quti”, “Insert”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12.

MUSTAMLAKACHILIK DAVRIDA O‘ZBEKISTONDA SAVDO VA SANOAT

O‘rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishida savdo va sanoatning rivojlanishi oqibatlarini. O‘lkada temir yo‘llar qurilishi. Yangi savdo munosabatlarining paydo bo‘lishi. Ikkita bosqich (1865-90 va 1890-1917 yillar) iqtisodiy munosabatlarning mustahkamlanishi. O‘rta Osiyoning Rossiya xalq xo‘jaligi ta‘siriga tushishi va dunyo bozoriga qo‘shilishi. Feodal tuzumlarining buzilishi, ishlab chiqarishning yangi usullarining paydo bo‘lishi. Mahalliy burjuaziyaning shakllanishi. Ulgurji savdo. Yagona ichki bozorning shakllanishi. Bozorlar. Hunarmandlar va ijarachi ustalar (halfa). Davlat banki bo‘limlari va kontoralari. Kredit muassasalari. Birjalar. O‘zbekistonning xom ashyo bozoriga aylanishi. Qishloq xo‘jaligida ijara.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta’lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”, “Rezyume”.

Adabiyotlar: A1; A2; A3; A4; A5; A6; A8; A9; A10; A1; Q1; Q2; Q3; Q4; Q5; Q6; Q7; Q8; Q9; Q10; Q11; Q12;

MUSTAQIL O‘ZBEKISTON: SAVDO VA SANOAT RIVOJLANISHIDA YANGI IQTISODIY YO‘NALISHLAR

Bozor iqtisodiyotiga o‘tishning o‘zbekcha varianti. Tovar-pul munosabatlari va xususiy mulkchilik. Foiz stavkalari. Foyda. Renta. Subsidiya. Bozor institutlari. Banklar. Birjalar. Sug‘urta kompaniyalari. Monopoliyalar. Antimonopol tadbirlar. Tovar ishlab chiqarishlar. Ijaradorlar. Mulkdorlar. Talab va taklif. O‘zbekistonda bozor shakllanishining o‘ziga xosligi. Aksiyadorlash. Bankrotlik. Sanasiya. Bozor iqtisodiyotining qonuniy asoslari. Bozor islohatlarining strategiyasi. Raqobat. Tovarlar va xizmatlar bozorining shakllanishi. Kredit bank sistemasining mustahkamlanishi. Investisiyalar tashqi iqtisodiy faoliyatda erkinlik. “Ochiq eshiklar siyosati”ning rivojlanishi. Ilg‘or texnologiyalarni jalb etish.

Qo‘llaniladigan ta’lim texnologiyalari: dialogik yondoshuv, muammoli ta’lim. Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o‘z-o‘zini nazorat. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Bumerang”.

№	Seminar mavzulari	Soat
1	Qadimda savdo munosabatlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi.	
1.1	Qadimda savdo munosabatlarining paydo bo'lishining manbashunosligi	2
1.2	Ayriboshlashdan savdoga o'tish	2
1.3	Ko'chmanchilar va o'troq aholi o'rtasida ayriboshlash.	2
1.4	O'lchov standartlari	2
1.5	O'rta Osiyoda pul tizimining vujudga kelishi	2
2	Buyuk ipak yo'lida savdo va sanoat.	
2.1	Buyuk ipak yo'lida shakllanishi	2
2.2	V asrning oxiri-VII asr boshlarida Buyuk Ipak yo'li bo'ylab tranzit savdo.	2
2.3	XV asrning oxiri-XVII asr boshlarida Buyuk Ipak yo'li bo'ylab tranzit savdo.	2
3	O'rta Osiyoning o'rta asrlardagi shaharlarining rivojlanishida savdo va hunarmandchilik o'rni	
3.1	Ilk o'rta asr shaharlarining rivojlanishida savdo va hunarmandchilik o'rni	2
3.2	Somoniylar davrida savdo	2
3.3	Qoraniylar davrida savdo	2
4	Savdo va sanoatning rivojlanishida musulmon sharqi mutafakkirlarining qarashlari	
4.1	Qur'onda savdo, qarz va kredit masalalari	2
4.2	Savdo va sanoatning rivojlanishida Ibn Xoldun qarashlari	2
4.3	Mahsulot ayriboshlash va bahoning shakllanishi muammolari	2
4.4	Hofiz Tanish Buxoriyning "Abdullanoma" asari muammoni o'rganishda manba sifatida	2
4.5	So'fiylik oqimi va hunarmandchilik birlashmalari	2
5	So'nggi orta asrlar davrida savdo va sanoat rivojlanishi. Kapitalistik munosabatlarning paydo bo'lishi.	
5.1	Shayboniylar va Ashtarxoniylar davrida pul islohatlari.	2
5.2	Ashtarxoniylar davrida pul islohatlari.	2
5.3	O'rta Osiyo shaharlarining Ozarbayjon, Eron, Sharqiy Turkiston, Hindiston, Afg'oniston, Yevropa bilan savdo munosabatlari.	2
5.4	Jahon bozoridan ajralganlik	2
5.5	Rossiyada Buxoroning savdo elchiliklari	2
5.6	Rossiya bilan savdo aloqalarining kuchayishi	2
6	Mustamlakachilik davrida O'zbekistonda savdo va sanoat	
6.1	O'rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishi.	2
6.2	O'lkada temir yo'llar qurilishi.	2
6.3	O'zbekistonning xom-ashyo bazasiga aylantirilishi	2
7	Mustaqil O'zbekiston: savdo va sanoat rivojlanishida yangi iqtisodiy yo'nalishlar	
7.1	Bozor iqtisodiyotiga o'tishning «o'zbek modeli».	2

7.2	Xususiy mulkchilik	2
7.3	Talab va naklif	2
7.4	Bozor islohatlarining strategiyasi. Raqobat.	2
7.5	Xizmatlar bozorining shakllanishi.	2
7.6	Tovar ishlab chiqarishlar.	2
7.7	«Harakatlar strategiyasi»da iqtisodiy masalalar	2
	Жами:	64

MUSTAQIL TA'LIM TASHKIL ETISHNING SHAKLI VA MAZMUNI.

“O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” bo‘yicha talabani mustaqil ta’limi shu fanni o‘rganish jarayonining tarkibiy qismi bo‘lib, uslubiy va axborot resurslari bilan to‘la ta’minlangan.

Talabalar auditoriya mashg‘ulotlarida professor-o‘qituvchilarning ma’ruzasini tinglaydilar va konspekt qiladilar. Auditoriyadan tashqarida talaba darslarga tayyorlanadi, adabiyotlarni konspekt qiladi, uy vazifa sifatida berilgan topshiriqlarni bajaradi. Bundan tashqari ayrim mavzularni kengroq o‘rganish maqsadida qo‘shimcha adabiyotlarni o‘qib referatlar tayyorlaydi hamda mavzu buyicha testlar yechadi. Mustaqil ta’lim natijalari reyting tizimi asosida baholanadi.

Uyga vazifalarni bajarish, qo‘shimcha darslik va adabiyotlardan yangi bilimlarni mustaqil o‘rganish, kerakli ma’lumotlarni izlash va ularni topish yo‘llarini aniqlash, internet tarmoqlaridan foydalanib ma’lumotlar to‘plash va ilmiy izlanishlar olib borish, ilmiy to‘garak doirasida yoki mustaqil ravishda ilmiy manbalardan foydalanib ilmiy maqola va ma’ruzalar tayyorlash kabilar talabalarining darsda olgan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi. Shuning uchun ham mustaqil ta’limsiz o‘quv faoliyati samarali bo‘lishi mumkin emas.

Uy vazifalarini tekshirish va baholash seminar mashg‘ulot olib boruvchi o‘qituvchi tomonidan, konspektlarni va mavzuni o‘zlashtirish darajasini tekshirish va baholash esa ma’ruza darslarini olib boruvchi o‘qituvchi tomonidan har darsda amalga oshiriladi.

TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMINING MAZMUNI VA HAJMI

№	Mustaqil ta’lim mavzulari	Berilgan topshiriqlar	Bajarilish muddati	Hajmi soatda
1.	Qadimda pulning o‘rni va vazifasi.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual vazifalarni bajarish	1- hafta	6
2.	Avestoda savdo masalalari.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Olingan ma’lumotlarni qiyosiy tahlil qilish	2- hafta	4
3.	Buyuk Ipak yo‘lida pul muomalasi.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Arxiv materiallaridan ma’lumotlar olish	3- hafta	6

4.	Rabotlar- savdo sanoat shahobchalari.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Arxiv materiallaridan ma'lumotlar olish	4-hafta	4
5.	Bozor va pul muomilasi barqarorlashuvi omillari.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual vazifalarni bajarish	5-hafta	6
6.	Ko'chmanchilar bilan savdo.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Maxsus adabiyotlar hamda arxiv manbalaridan ma'lumotlar olish	6-hafta	4
7.	Banklar, birjalar, yirik rus va mahalliy burjuaziya.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual vazifalarni bajarish	7,8-haftalar	6
8.	Davlat tomonidan sanoat faoliyatining rivojlanishiga yordam.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual vazifalarni bajarish	9-hafta	4
9.	O'zbekiston Respublikasining tashqi iqtisodiy faoliyati asosiy yo'nalishlari.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual vazifalarni bajarish	10,11-haftalar	4
10.	Amir Temur va temuriylar davrida savdo va hunarmandchilik.	Adabiyotlardan konspekt qilish. Individual vazifalarni bajarish	12,13,14, 15, 16-haftalar	4
	Jami			52

KURS ISHINI TASHKIL ETISH BO'YICHA KO'RSATMALAR

Kurs ishining maqsadi talabalarni mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirish, olgan nazariy bilimlarini qo'llashda amaliy ko'nikmalar hosil qilish, bevosita ishlab chiqarishdagi real sharoitlarga mos ilmiy yechimlar qabul qilish va zamonaviy texnika va texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini hosil qilishdir.

Kurs ishi mavzulari bevosita o'quv jarayoniga bog'liq holda belgilanadi. Kurs ishining mavzulari umumiy talabalar sonidan 20-30% ko'proq oldindan tayyorlanadi. Har bir talabaga shaxsiy topshiriq beriladi.

KURS ISHLARINING MAVZULARI:

1. Avestoda savdo masalalari.
2. Buyuk Ipak yo'lida pul birligi.
3. Amir Temur va temuriylar davrida savdo va hunarmandchilik.
4. O'zbekiston iqtisodiyotini yuksalishida banklar faoliyati.
5. O'zbekiston Respublikasining tashqi iqtisodiy faoliyatining asosiy yo'nalishlari.

DASTURNING INFORMASION USLUBIY TA'MINOTI

Mazkur fanni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, pedagogik va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini qo'llash nazarda tutilgan:

Zamonaviy interfaol metodlari, Bingo, blis, ajurali arra, nilufar guli, menyu, algoritm, munozara, o'z-o'zini nazorat. "Aqliy hujum", "Klaster", "Bumerang", "Rezyume", "Blis-o'yin", FSMU, "Agar men...", "Muammo", 3x4, "Loyiha", "Labirint", "Charxpalak", 3 ta B, "Qora quti", "Insert", "Burchaklar", "5-si

ortiqcha”, “Kalit so‘zlar”, “Skrabey”, “Sinkveyn” (Internet resurslari, slaydlar), ko‘rgazmali vositalar (xaritalar, jadvalar, sxemalar va bosh.) pedagogik texnologiyalarini kullash nazarda tutiladi.

“O‘ZBEKISTONDA SAVDO MUNOSABATLARI VA TADBIRKORLIK TARIXI” FANIDAN TALABALAR BILIMINI REYTING TIZIMI ASOSIDA BAHOLASH MEZONI.

“O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” fani bo‘yicha reyting jadvallari, nazorat turi, shakli, soni hamda har bir nazoratga ajratilgan maksimal ball, shuningdek joriy va oraliq nazoratlarining saralash ballari haqidagi ma‘lumotlar fan bo‘yicha birinchi mashg‘ulotda talabalarga e‘lon qilinadi.

Fan buyicha talabalarining bilim saviyasi va o‘zlashtirish darajasining Davlat ta‘lim standartlariga muvofiqligini ta‘minlash uchun quyidagi nazorat turlari o‘tkaziladi:

- **joriy nazorat (JN)** - talabaning fan mavzulari bo‘yicha bilim va amaliy ko‘nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda amaliy mashg‘ulotlarda og‘zaki so‘rov, test o‘tkazish, suhbat, nazorat ishi, kollektivium, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o‘tkazilishi mumkin;

- **oraliq nazorat (ON)** - semestr davomida o‘quv dasturining tegishli (fanlarning bir necha mavzularini o‘z ichiga olgan) bo‘limi tugallangandan keyin talabaning nazariy bilim va amaliy ko‘nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Oraliq nazorat bir semestrda ikki marta o‘tkaziladi va shakli (yozma, og‘zaki, test va hokazo) o‘quv faniga ajratilgan umumiy soatlar xajmidan kelib chiqqan holda belgilanadi;

- **yakuniy nazorat (YaN)** - semestr yakunida muayyan fan bo‘yicha nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni talabalar tomonidan o‘zlashtirish darajasini baholash usuli. Yakuniy nazorat asosan tayanch tushuncha va iboralarga asoslangan “Yozma ish” shaklida o‘tkaziladi.

ON o‘tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida muntazam ravishda o‘rganib boriladi va uni o‘tkazish tartiblari buzilgan hollarda, **ON** natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda **ON** qayta o‘tkaziladi.

Oliy ta‘lim muassasasi rahbarining buyrug‘i bilan ichki nazorat va monitoring bo‘limi rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida **YaN** ni o‘tkazish jarayoni muntazam ravishda o‘rganib boriladi va uni o‘tkazish tartiblari buzilgan hollarda, **YaN** natijalari bekor qilinishi mumkin. Bunday hollarda **YaN** qayta o‘tkaziladi.

Talabaning bilim saviyasi, ko‘nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaning fan bo‘yicha uzlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

“O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi” fani bo‘yicha talabalarining semestr davomidagi o‘zlashtirish kursatkichi 100 ballik tizimda

baholanadi.

Ushbu 100 ball baholash turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi: Ya.N.-30 ball, qolgan 70 ball esa J.N.-35 ball va O.N.-35 ball qilib taqsimlanadi.

Ball	Baho	Talabaning bilim darajasi
86-100	A'lo	Xulosa va qaror qabul qilish. Ijodiy fikrlay olish. Mustaqil mushohada yurita olish. Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish. Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.
71-85	Yaxshi	Mustaqil mushohada qilish. Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish. Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish. Tasavvurga ega bo'lish.
55-70	Qoniqarli	Mohiyatini tushuntirish. Bilish, aytib berish Tasavvurga ega bo'lish.
0-54	Qoniqarsiz	Aniq tasavvurga ega bo'lmaslik. Bilmaslik.

- Fan bo'yicha saralash bali 55 ballni tashkil etadi. Talabaning saralash balidan past bo'lgan o'zlashtirishi reyting daftarchasida qayd etilmaydi.

- Talabalarning o'quv fani bo'yicha mustaqil ishi joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar jarayonida tegishli topshiriqlarni bajarishi va unga ajratilgan ballardan kelib chiqqan holda baholanadi.

- Talabaning fan bo'yicha reytingi quyidagicha aniqlanadi: bu yerda: $R = \frac{V \cdot O'}{100}$ V-semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda); O' - fan buyicha uzlashtirish darajasi (ballarda).

- Fan bo'yicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy ballning 55foizi saralash ball hisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talaba yakuniy nazoratga kiritilmaydi.

- Joriy **JN** va oraliq **ON** turlari buyicha 55 ball va undan yuqori balni to'plagan talaba fanni o'zlashtirgan deb hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kirmasligiga yo'l qo'yiladi.

- Talabaning semestr davomida fan bo'yicha to'plagan umumiy bali har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq to'plagan ballari yig'indisiga teng.

- **ON** va **YaN** turlari kalendar tematik rejaga muvofiq dekanat tomonidan tuzilgan reyting nazorat jadvallari asosida o'tkaziladi. YaN semestrning oxirgi 2 haftasi mobaynida o'tkaziladi.

- **JN** va **ON** nazoratlarda saralash balidan kam ball to'plagan va uzrli sabablarga ko'ra nazoratlarda qatnasha olmagan talabaga qayta topshirish uchun, navbatdagi shu nazorat turigacha, so'nggi joriy va oraliq nazoratlar uchun esa yakuniy nazoratgacha bo'lgan muddat beriladi.

- Talabaning semestrda **JN** va **ON** turlari bo'yicha to'plagan ballari ushbu nazorat turlari umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa yoki semestr yakuniy joriy, oraliq va yakuniy nazorat turlari bo'yicha to'plagan ballari yig'indisi 55 balidan kam bo'lsa, u akademik qarzdor deb hisoblanadi.

- Talaba nazorat natijalaridan norozi bo'lsa, fan bo'yicha nazorat turi natijalari e'lon qilingan vaqtdan boshlab bir kun mobaynida fakultet dekaniga ariza bilan murojaat etishi mumkin. Bunday holda fakultet dekanining taqdimnomasiga ko'ra

rektor buyrug'i bilan 3 (uch) a'zodan kam bo'lmagan tarkibda apellyasiya komissiyasi tashkil etiladi.

- Apellyasiya komissiyasi talabalarning arizalarini ko'rib chiqib, shu kunning o'zida xulosasini bildiradi.

- Baholashning o'rnatilgan talablar asosida belgilangan muddatlarda o'tkazilishi hamda rasmiylashtirilishi fakultet dekani, kafedra muduri, o'quv-uslubiy boshqarma hamda ichki nazorat va monitoring bo'limi tomonidan nazorat kilinadi.

TALABALAR ON DAN TO'PLAYDIGAN BALLARNING NAMUNAVIY MEZONLARI

№	Kursatkichlar	ON ballari		
		maks	1-ON	2-ON
1.	Darslarga qatnashganlik darajasi. Ma'ruza darslaridagi faolligi, konspekt daftarlarining yuritilishi va to'liqligi.	15	0-7	0-8
2.	Talabalarning mustaqil ta'lim topshiriqlarini o'z vaqtida va sifatli bajarishi va o'zlashtirish.	10	0-5	0-5
3.	Og'zaki savol-javoblar, kollokvium va boshqa nazorat turlari natijalari bo'yicha	10	0-5	0-5
4.	Jami ON ballari	35	0-17	0-18

TALABALAR JN DAN TO'PLAYDIGAN BALLARNING NAMUNAVIY MEZONLARI

№	Kursatkichlar	JN ballari		
		maks	1-JN	2-JN
1.	Darslarga qatnashganlik darajasi. Ma'ruza darslaridagi faolligi, konspekt daftarlarining yuritilishi va to'liqligi.	15	0-7	0-8
2.	Talabalarning mustaqil ta'lim topshiriqlarini o'z vaqtida va sifatli bajarishi va o'zlashtirish.	10	0-5	0-5
3.	Og'zaki savol-javoblar, kollokvium va boshqa nazorat turlari natijalari bo'yicha	10	0-5	0-5
4.	Jami JN ballari	35	0-17	0-18

Yakuniy nazorat "Yozma ish" shaklida belgilangan bo'lsa, u holda yakuniy nazorat 30 ballik "Yozma ish" variantlari asosida o'tkaziladi.

Agar yakuniy nazorat markazlashgan test asosida tashkil etilgan bo'lib fan bo'yicha yakuniy nazorat "Yozma ish" shaklida belgilangan bo'lsa, u holda yakuniy nazorat quyidagi jadval asosida amalga oshiriladi

№	Ko'rsatkichlar	YaN ballari	
		maks	O'zgarish oralig'i
1	Fan bo'yicha yozma ish nazorati	10	0-10
2	Fan bo'yicha yakuniy test nazorati	20	0-20
	Jami	30	0-30

YAKUNIY NAZORATDA "YOZMA ISH"LARNI BAHOLASH MEZONI

Yakuniy nazorat "Yozma ish" shaklida amalga oshirilganda, sinov ko'p

variantli usulda utkaziladi. Har bir variant 5 ta nazariy savollardan iborat. Nazariy savollar fan bo'yicha tayanch so'z va iboralar asosida tuzilgan bo'lib, fanning barcha mavzularini oz ichiga qamrab olgan.

Har bir nazariy savolga yozilgan javoblar bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichi 0-2 ball oralig'ida baholanadi.

Yozma sinov bo'yicha umumiy o'zlashtirish ko'rsatkichini aniqlash uchun variantda berilgan savollarning har biri uchun yozilgan javoblarga qo'yilgan o'zlashtirish ballari qo'shiladi va yig'indi talabanning yakuniy nazorat bo'yicha o'zlashtirish bali hisoblanadi.

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR ASOSIY ADABIYOTLAR

1. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996.

2. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 1996.

3. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Тошкент: 1998.

4. Каримов И.А. Юсак маънавият- енгилмас куч. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008.

5. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш устувор мақсадимиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010.

6. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – ватанамиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтириш. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010.

7. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2010.

8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг ШХТ давлат раҳбарлари кенгашининг кенгайтирилган таркибдаги мажлисда сўзлаган нутқи // Халқ сўзи - 14 июн 2010. № 117.

9. Каримов И.А. Ҳамкорлик, тараққиёт ва хавфсизликни таъминлаш йўлида. БМТ Бош Ассамблеясининг мингйиллик ривожланиш мақсадлари бўйича олий даражадаги ялпи мажлисидаги нутқи // Халқ сўзи. 21 сентябр 2010. – № 183 (5089).

10. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси // Халқ сўзи, 13 ноябр, 2010.

11. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011.

АСОСИЙ ДАРСЛИКЛАР ВА ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМАЛАР

12. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. – Тошкент: 1976.

13. Михалевский Ф.И. Очерки истории денег и денежного обращения. – Л.: 1948.

14. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. – Тошкент: Университет, 2008.

ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР

15. Ртвеладзе Э.В. Великий Шелковый путь. – Тошкент: 1999.

16. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. – Тошкент: 2001.

17. Основы таможенного дела экономики и права. – Тошкент: 1998.

18. Торговля и обмен в древности. – М.: 1974.

19. Абдурахимов Н., Рустамова Г. Колониальная система власти в Туркестане во II половине XIX первой четверти XX вв. – Тошкент: 1999.

ИНТЕРНЕТ САЙТЛАРИ

20. www.doklad.ru.

21. www.eurasia.org.ru.

22. www.history.ru

**«O‘zbekistonda savdo munosabatlari va tadbirkorlik tarixi» fanidan baholash
MEZONI
ma’ruza – 56 soat, amaliy mashg‘ulot – 64, kurs ishi – 18 soat**

Ishchi o‘quv dasturidagi ma’ruzalar tartib raqami (qo‘shimcha topshiriq mazmuni)	Umumiy soat					Baholash turi	Nazorat shakli	Ball	Saralash ball	Muddati (hafta)
	Ma’ruza	Amaliy ish	Labaratoriya ishi	Mustaqil ish	Jami					

1-MODUL

						JB	35		
1-10 Mavzular	20	20				1JB	Kundalik nazoart: - Davomat:- Referat:- Uy ishi -	18 4 3 5 5	1-s Jadval bo‘yicha

2-MODUL

11-20 mavzular	20	20				2JB	Kundalik nazoart: - Davomat:- Referat:- Uy ishi	17 3 3 5 5	1-s Jadval bo‘yicha	
1-10 Mavzular						OB (Yozma)	Manbalarga asoslanilganlik – Mohiyatni ochib berish – Fakt va raqamlarning to‘g‘riligi –	<u>17</u> 6 6 5	Jadval bo‘yicha	
11-20 mavzular						OB (Yozma)	Manbalarga asoslanilganlik – Mohiyatni ochib berish – Fakt va raqamlarning to‘g‘riligi – Mustaqil ta’lim –	<u>18</u> 4 3 4 7		
						JB+OB		70	39	
	40	40				YaB	Yozma, Og‘zaki	30		Jadval bo‘yicha
Jami	40	40						100	55	

MA'RUZALAR MATNI

KIRISH

Ushbu o'quv-uslubiy majmuada O'zbekistonda savdo munosabatlarning va tadbirkorlikning yuzaga kelishi, uning yuksalishi, qadimda ayrboshlashning paydo bo'lishi, savdoning vujudga kelishi; qadimgi savdo yo'llari La'l yo'li, Shoh yo'li, Buyuk Ipak yo'li, pul, pulning ahamiyati va vazifalari, Amir Temur va temuriylar davrida savdo, XVI-XIX asrlarda O'zbekistonda savdo munosabatlari, Rossiya imperiyasi tamonidan O'rta Osiyoning bosib olinishi va bu jarayonning savdo-tadbirkorlik munosabatlari rivojiga ta'siri, kapitalistik munosabatlarning paydo bo'lishi, banklar, asrlar davomida shakllanib kelgan savdo-tadbirkorlik munosabatlarining sovet totalitarizmi sharoitida barham topishi, O'zbekiston mustaqilligining e'lon qilinishi, O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tilishi, savdo va tadbirkorlikning rivojlanishi, O'zbekiston xalqlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida bozor munosabatlarining o'rni va ahamiyatini ilmiy va nazariy jihatdan o'rganishga qaratilgan. Bundan tashqari Dastur «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ko'rsatib o'tilgan talaba-yoshlarning tarixiy dunyoqarashini boyitish, ularda mustaqil fikrni qaror toptirish, tarixni mukammal darajada bilish, insoniyat sivilizasiyasining yutuqlaridan va tajribasidan to'la bahramand bo'lish, umuminsoniy qadriyatlarni anglab yetishga ko'maklashish va dunyo miqyosida mavjud bo'lgan muammolarning tarixiy ildizlarini izlab topish kabi dolzarb masalalarni o'rganadi.

2-MAVZU: QADIMDA SAVDO MUNOSOBATLARNING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI

REJA:

1. Qadimda savdo munosabatlarining paydo bo'lishining manbashunosligi
2. Tovar ayriboshlasning vujudga kelishi

ADABIYOTLAR, DARSLIKLAR VA O'QUV QO'LLANMALAR

1. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011
2. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Тошкент: 1998.
3. Ртвеладзе Э.В. Великий Шелковый путь. – Ташкент: ЎМЭ, 1999.
4. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. – Ташкент: 2001.
5. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. – Ташкент: 1976.
6. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. – Ташкент: Университет, 2008.

Darsning o'quv maqsadi va tarbiyaviy maqsadi. Talabalarga fanning tadqiqot ob'yekti, priedmyeti va vazifalari borasida tushuncha byerish, Shuningdyek turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan mavzuning o'rganilganlik darajasi hamda fanning syerqirra fan ekanligini talabalarga boxabar etish.

Dars o'tish vositalari: Doska, plakat, fan yuzasidan manba va adabiyotlar, tarixiy ma'lumotlar, tarqatma matyeriallar, siyosiy xaritalar, izohli lug'uatlar.

Dars o'tish usullari: Takrorlash, suhbat va savol-javob, jonli muloqat o'tkazish, erkin fikrlash va so'zlashga o'rgangan holda fikr mulohazalarni bayon qildirish, buning uchun har bir talabaga o'tilgan mavzular, tayanch iboralardan savol tanlandi. Byerilgan savollarni o'qituvchi

va talabalar o'rtasida tahlil etish. Tarqatma matyerialar asosida talabaning qay darajada fanni o'zlashtirganligini aniqlash. Xarita bilan ishlashni talablarga o'rgatish. Iboralarni izohlash va ularga tahlil byerish.

Darsning xronologik xaritasi (80 minut)

5 minut – hafta yangiliklari;

5 minut – yo'qlama;

5 minut – dars yuzasidan zarur adabiyotlar bilan tanishtirish;

10 minut – o'tilgan dars yuzasidan savol javob;

50 minut – ma'ruza;

5 minut – o'tilgan ma'ruza yuzasidan savollarga javob byerish

Tayanch iboralar: savdo, tovar, pul, ishlab chiqarish, temir, bronza

«Tovarlarning tovari hisoblangan pulning paydo bo'lishi qadimgi davr ilg'or sivilizatsiyalari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining qonuniy natijasidir. Tovar ayriboshlashning uzoq davom etgan va murakkab jarayoni hamda miloddan avvalgi II-I mingyillik boshida chakana va xalqaro savdoning rivojlanishi tovar-pul va muayyan og'irlik andozalaridagi metall quymalari muomalasi bosqichi orqali o'tib pirovard natijada metall pullar paydo bo'lishiga olib kelgan. Ilk tangalar bir tomonida yoki har ikkala tomonida tamg'a tasvir og'irligiga mosligini tasdiqlovchi belgig ega bo'lganligi bilan yombilardan farq kilgan. Dastlab ular o'zida har xil geometrik shakllarning chaqishtirilishini, hayvonlar, qushlar va baliqlar-sherlar, toshbaqa, tyulen, boyqush, tunes tasvirini ifodalagan. Qadimgi hind tangalari - karshapanlarda ham shunga o'xshash tamga bo'lgan, biroq, ularda maqalliy xususiyatlar, jumladan mistik ramzlar ustunlik qilgan. Faqat birmuncha vaqt o'ttash tangalarda yozuvlar, shoxlar tasviri paydo bo'lgan, miloddan avvalgi IV asr o'rtasida esa, Aleksandr Makedonskiy davrida podsholarning suratlari tasviri paydo bo'lgan. Lidiyada dastlabki tangalar elektrdan (kumush va oltinning tabiiy quymasidan) so'ngra esa kumushdan zarb qilingan. Fakat podsho Krez davrida (miloddan avvalgi 561-546 yillar) bimetallizmga (oltin va kumushning bir paytda ishlatilishi) asoslangan, so'ngra qadimgi Eronda keng yoyilgan tanga tizimi tarqalgan.

Tovar ayriboshlasning vujudga kelishi.

O'rta Osiyo xalqlarining tanga bilan tanishishi va uning O'rta Osiyoga erta kirib kelishi yo'llari bilan bog'liq yana bir xrlatni ham e'tibordan soqit qilib bo'lmaydi. Bunda Baktriyaliklar, So'g'dlar va xorazmliklarning Ahamoniylar Eroni, Yunoniston va Misrning turli qismlarida armiyada xizmat qilganligi nazarda tutiladi. Ular Ahamoniylar tangalarini o'zlari olib kelgan bo'lishlari yoki tegishli bankirlik uylari orqali (Bobildagi Murasha uyi singari) ularni o'z vataniga, O'rta Osiyoga yuborgan bo'lishlari mumkin. Shu bilan birga ushbu davr tangalarining O'rta Osiyodagi amaldagi topilmalari to'g'risidagi kam uchraydigan dalillar uni ushbu mintaqa aholisining tanga bilan dastlabki tanishishi va ehtimolki ulardan ayniqsa zarb berilgan daxmalardan muayyan savdo operasiyalarida foydalangan davr sifatida tavsiflash imkonini beradi. Savdoda natura bilan ayriboshlash, soliklar to'lashda esa muayyan og'irlik andozasidagi kimmatbaxr va yarim kimmatbaxr megallar quymalari faol rol o'ynagan. III davr (miloddan avvalgi IV asr oxiri –miloddan avvalgi II asr o'rtasi). Umuman olganda ushbu davr O'rta Osiyoning bir qancha viloyatlari (Baqtriya, So'g'd, Parfiya) tanga ishining ellinistik tizimiga kirishi; bu yerda haqiqiy tovar-pul munosabatlarining qaror topishi va rivojlanishi; pul munosabatlarining mayda bozor savdosiga kirib kelishi bilan tavsiflanadi. Bu ko'plab shaharchalarda topilgan mis (bronza) tangalar topilmalari; tangalardan har xil funksiyalarda –pul sifatida, xazina sifatida foydalanilganligi; Salavka I, Yunon-Baqtriya davrida Baqtriyada, ehtimolki, So'g'dda tanga zarb qilishning paydo bo'lganligi, mahalliy hukmdor nomidan zarb qilingan dastlabki tangalar (Baqtriyada miloddan avvalgi IV asr oxirida Vaxshuvar tangalari), Antiox I ning Salavkiylar tangalariga ilk mahalliy taqlid qilishlarda (miloddan avvalgi III asr boshida So'g'dda) va Aleksandr Makedonskiy tangalariga taqlid qilish bilan belgilanadi. Butun uchinchi davrni ikki bosqichga bo'lish mumkin.

Nazorat uchun savollar:

1. Mehnat taqsimoti nima?
2. Natural savdo nima?
3. Dastlabki pullar haqida ma'lumot bering.
4. Tovar-pul munosabatlari dunyoning hamma joyida bir xil bo'lganmi?

O'quv mashg'ulotning texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchining	Talabanning
1-bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish. (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzusini, maqsadini va rejalashtirilayotgan o'quv natijalarni e'lon qiladi.	Tinglashadi, aniqlashtirishadi, savollar berishadi.
2-bosqich. Asosiy. (60 min)	1.2. Talabalar bilimini baholash, berilayotgan savollarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini kuzatib borish, mavzuga doir ba'zi tarixiy atamalarga izoh berish, ta'lim texnologiyalari, innovasion ta'lim yuzasidan talabalarning bilim darajalarini aniqlash.	2.2. Yangi innovasion ta'lim shakllari asosida mavzuni gapirish, oldingi mavzu bilan yangi mavzuning bog'liqligini ko'rsatish, fan yuzasidan daftar tutish, dars talablarini buzmasik, mavzu yuzasidan savollar berish, muammoning yechimini o'zida aks ettirgan «baliq skelet»i, «nilufar guli» jadvallarini tayyorlash, o'quv qurollari tayyor holda kelish, mavzuning har bir qismini mantiqiy tarzda xulosalash.
3-bosqich. Yakuniy – natijaviy. (10 min)	3.1. Mavzu bo'yicha xulosa qiladi, muhim jihatlarga ishtirokchilar diqqatini jalb qiladi, kasbiy faoliyat uchun bajarilgan ishning muhimligi xaqida ma'lum qiladi. 3.2. Guruh faoliyatlarini (alohida ishtirokchilarni) baholaydi, o'zaro baholash natijalari bo'yicha xulosa qiladi. 3.3. O'quv mashg'ulotining maqsadiga erishish darajasini tahlil qiladi va baholaydi. 3.4. O'quv vazifa beradi.	O'z-o'zini o'zaro baholaydilar. Savollar berishadi.

3-MAVZU: BUYUK IPAK YO'LIDA SAVDO VA SANOAT. REJA

1. Buyuk ipak yo'lida shakllanishi
2. Buyuk Ipak yuli bo'ylab tranzit savdo.

ADABIYOTLAR, DARSLIKLAR VA O'QUV QO'LLANMALAR

1. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Тошкент: 1998.
2. Ртвеладзе Э.В. Великий Шелковый путь. – Ташкент: ЎМЭ, 1999.
3. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. – Ташкент: 2001.
4. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. – Ташкент: 1976.
5. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. – Ташкент: Университет, 2008.

Darsning o‘quv maqsadi va tarbiyaviy maqsadi. Talabalarga fanning tadqiqot ob’ekti, priedmyeti va vazifalari borasida tushuncha byerish, Shuningdyek turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan mavzuning o‘rganilganlik darajasi hamda fanning syerqirra fan ekanligini talabalarga boxabar etish.

Dars o‘tish vositalari: Doska, plakat, fan yuzasidan manba va adabiyotlar, tarixiy ma’lumotlar, tarqatma matyeriallar, siyosiy xaritalar, izohli lug‘uatlar.

Dars o‘tish usullari: Takrorlash, suhbat va savol-javob, jonli muloqat o‘tkazish, erkin fikrlash va so‘zlashga o‘rgangan holda fikr mulohazalarni bayon qildirish, buning uchun har bir talabaga o‘tilgan mavzular, tayanch iboralardan savol tanlandi. Byerilgan savollarni o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida tahlil etish. Tarqatma matyeriallar asosida talabaning qay darajada fanni o‘zlashtirganligini aniqlash. Xarita bilan ishlashni talablarga o‘rgatish. Iboralarni izohlash va ularga tahlil byerish.

Darsning xronologik xaritasi (80 minut)

5 minut – hafta yangiliklari;

5 minut – yo‘qlama;

5 minut – dars yuzasidan zarur adabiyotlar bilan tanishtirish;

10 minut – o‘tilgan dars yuzasidan savol javob;

50 minut – ma’ruza;

5 minut – o‘tilgan ma’ruza yuzasidan savollarga javob byerish

Tayanch iboralar: Ipak, Xitoy, Rixtgofen, Buyuk geografik kashfiyotlar, karvon yo‘llari, Turfon, karvonsaroylar.

O‘zbekistonda savdo-sotiq va tadbirkorlik juda qadimdan boshlab paydo bo‘lgan va rivojlangan. Savdo-sotiq dastlab shaharlarda paydo bo‘lgan. Hunarmandchilikning rivojlanib borishi ortiqcha mahsulotlarning paydo bo‘lishiga olib kelgan va natijada ortiqcha mahsulotlarni qo‘shnilar bilan o‘zaro almashish ehtiyoji tug‘ilgan. Buning natijasida ilk savdo-sotiq va tadbirkorlik kurtaklari paydo bo‘lgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov o‘tmishni xolisona va to‘laqonli o‘rganish lozim degan o‘gitlaridan kelib chiqib, O‘zbekistonda qadimgi savdo-sotiq tadbirkorlikni tarixiy, arxeologik, epigrafik, numizmatik manbaalar asosida chuqur o‘rganish lozimdir. Ushbu kurs orqali o‘rganilgan barcha ma’lumotlar mustaqil O‘zbekistonning iqtisodiy qudratini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda O‘rta Osiyoda va qo‘shni hududlarda olib borilgan tarixiy-arxeologik tadqiqotlar bu mintaqa qadimgi sharq sviliziyatsiyasining shakllanishi va rivojlanishida o‘ziga xos o‘rin tutganini ko‘rsatuvchi ko‘plab ashyoviy dalillarni yuzaga chiqardi. Ularga asoslanib, biz “O‘rta Osiyo svilizatsiyasi”, “O‘zbekiston svilizatsiyasi” kabi muhim tarixiy tushunchalardan ilmiy tadqiqotlarda keng foydalana boshladik. Prezidentimiz ta’kidlab o‘tganlaridek, hozirgi O‘zbekiston hududining ulkan Yevroosiyo mintaqasi markazida, muhim tranzit yo‘llar kesishgan chorrahada joylashganligi tarixan belgilangan bo‘lib, bu vatanimizni kishilik tarixining ilk bosqichlaridayoq Sharq va G‘arb dunyosi o‘zaro muloqotga kurishadigan joy sifatidagi ahamiyatini belgilab beradi. Shu tufayli ham tarix fanining hozirgi taraqqiyot bosqichida vatanimiz tarixini jahon svilizatsiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida o‘rganish

dolzarb vazifa sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Qadim asoslarga ega bo'lgan Turon sivilizatsiyasining qadimgi Sharq sivilizatsiyasi taraqqiyotida tutgan ahamiyatini o'rganish, qadimgi Sharqning turli hududlari va mamlakatlari rivojiga o'zaro aloqalarning ko'rsatgan ta'sirini aniqlashtirish tarixiy tadqiqotlarda muhim o'rin tutib bormoqda. Bu vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishda O'rta Osiyoda va qo'shni hududlarda ilk aloqa yo'llarining shakllanishi va rivojlanishi masalalarini aniqlashtirish ham zarurdir.

O'zbekistonda bronza davridayoq hunarmandchilik, ma'dan qazib olish va eritish, qimmatbaho toshlarni qidirib toppish va ularga ishlov berish rivojlangan. Arxeologik ashyolarning guvohlik berishicha qadimda ilk savdo metall buyumlar, qimmatbaho toshlar va kulolchilik mahsulotlarini sotishdan boshlangan. Bronza davrida O'zbekistonning janubida tayyorlangan metall idishlar, mehnat va ov qurollari, kulolchilik mahsulotlarini yuritishning shimoliy hamda sharqiy tomonlariga tarqalgan. Bu davrda savdo-sotiq muomalasi o'zaro mol ayirboshlash asosida amalgam oshirilgan.

Hozirga kunga kelib O'rta Osiyoning juda ko'plab bronza va ilk temir davriga jid yodgorliklardan (Sopollitepa, Jarqo'ton, Qiziltepa, Anov, Ko'zaliqir, Afrosiyob, Daratepa, Chust, Dalvarzin) ishlab chiqaruvchi xo'jalik bilan bevosita bog'liq bo'lgan metall qurollar topib o'rganilgan. Mehnat qurollarining metallardan ishlanishi mehnat unumdorligining yanada oshishiga keng imkoniyat yaratgan.

So'nggi bronza davriga kelib kulolchilik charxining keng ishlatila boshlanishi natijasida turli shakldagi yuqori sifatli sopol qurollar ishlab chiqarila boshlandi. Kulolchilikning rivojlanishi natijasida Sopollitepa, Jarqo'ton, Afrosiyob, kabilarda hunarmandchilik mahallalari paydo bo'ladi. Shuningdek, hunarmandchilikning ixtisoslashuvi, alohida xo'jalik tarmog'i sifatida shakllanib rivojlanishi jamiyatdagi iqtisodiy taraqqiyot uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, davlatchilik paydo bo'lishi uchun muhim bo'lgan qo'shniga mahsulot ko'payishiga turtki bo'lgan.

Dovon davlati Xitoy va Sharqning boshqa mamlakatlari bilan bo'lgan xalqaro savdoda muhim o'rin tutgan. Xitoy hukmdorlarini ko'proq Farg'onaning zotli otlari qiziqtirardi. Otlar naslining biriga hatto ular «Samoviy» deb nom berganlar. «Samoviy otlar» mukammal va go'zal ko'rinishga ega bo'lgan. Keyingi davrlarda ham savdo aloqalari rivojlanib xalqlar va mamlakatlar hayotida muhim o'rin tutadi.

Nazorat uchun savollar:

1. Buyuk ipak yo'lining tarixiy taraqqiyot bosqichlarini sanab bering.
2. TRASEKA nima?

O'quv mashg'ulotning texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchining	Talabanning
1-bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish. (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzusini, maqsadini va rejalashtirilayotgan o'quv natijalarni e'lon qiladi.	Tinglashadi, aniqlashtirishadi, savollar berishadi.
2-bosqich. Asosiy. (60 min)	1.2. Talabalar bilimni baholash, berilayotgan savollarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini kuzatib borish, mavzuga doir ba'zi tarixiy atamalarga izoh berish, ta'lim texnologiyalari, innovasion ta'lim yuzasidan talabalarining bilim darajalarini aniqlash.	2.2. Yangi innovasion ta'lim shakllari asosida mavzuni gapirish, oldingi mavzu bilan yangi mavzuning bog'liqligini ko'rsatish, fan yuzasidan daftar

		tutish, dars talablarini buzmasik, mavzu yuzasidan savollar berish, muammoning yechimini o'zida aks ettirgan «baliq skelet»i, «nilufar guli» jadvallarini tayyorlash, o'quv qurollari tayyor holda kelish, mavzuning har bir qismini mantiqiy tarzda xulosalash.
3-bosqich. Yakuniy – natijaviy. (10 min)	3.1. Mavzu bo'yicha xulosa qiladi, muhim jihatlarga ishtirokchilar diqqatini jalb qiladi, kasbiy faoliyat uchun bajarilgan ishning muhimligi haqida ma'lum qiladi. 3.2. Guruh faoliyatlarini (alohida ishtirokchilarni) baholaydi, o'zaro baholash natijalari bo'yicha xulosa qiladi. 3.3. O'quv mashg'ulotining maqsadiga erishish darajasini tahlil qiladi va baholaydi. 3.4. O'quv vazifa beradi.	O'z-o'zini o'zaro baholaydilar. Savollar berishadi.

4-MAVZU: O'RTA OSIYONING ORTA ASRLARDAGI SHAHARLARINING RIVOJLANISHIDA SAVDO VA HUNARMANDCHILIK O'RNI

REJA

1. Somoniylar davrida savdo taraqqiyoti
2. Amir Temur va temuriylar davrida shaharlarda savdo va hunarmandchilikning taraqqiyoti.

ADABIYOTLAR, DARSLIKLAR VA O'QUV QO'LLANMALAR

1. Ртвеладзе Э.В. Великий Шелковый путь. – Ташкент: ЎМЭ, 1999.
2. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. – Ташкент: 2001.
3. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. – Ташкент: 1976.
4. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. – Ташкент: Университет, 2008.
5. Беленицкий А.М., Бентович И.Б., Большаков А.А. Средневековый город Средней Азии. – М.: “Наука”, 1973. – С. 91-92.
6. Ртвеладзе Э.В. Ўрта Осиёнинг қадимги тангалари. – Т.: “Фан”, 1987. – Б. 92-93.
7. Азамат Зиё. Ўзбек давлатчилиги тарихи (энг қадимги даврдан Россия босқинига қадар) – Т.: “Шарқ”, 2000. – Б. 100.
8. Сағдуллаев А.С., ва бошқалар. Ўзбекистон тарихи: давлат ва жамият тараққиёти. – Т.: “Академия”, 2000. – Б. 88-89.
9. Аҳмедов Б.А. Ўзбекистон халқлари тарихи манбалари. – Т.: “Ўқитувчи”, 1994. – Б. 46.

10. Гафуров Б.Г. Таджики. Древнейшая, древняя и средневековая история. – Душанбе: 1989. – С. 142.
11. Каримов Ш., Шамсутдинов Р. Ватан тарихи. Биринчи китоб. – Т.: “Ўқитувчи”, 1997. 297-298-бетлар.

Darsning o‘quv maqsadi va tarbiyaviy maqsadi. Talabalarga fanning tadqiqot ob‘yekti, priedmyeti va vazifalari borasida tushuncha byerish, Shuningdyek turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan mavzuning o‘rganilganlik darajasi hamda fanning syerqirra fan ekanligini talabalarga boxabar etish.

Dars o‘tish vositalari: Doska, plakat, fan yuzasidan manba va adabiyotlar, tarixiy ma‘lumotlar, tarqatma matyeriallar, siyosiy xaritalar, izohli lug‘uatlar.

Dars o‘tish usullari: Takrorlash, suhbat va savol-javob, jonli muloqat o‘tkazish, erkin fikrlash va so‘zlashga o‘rgangan holda fikr mulohazalarni bayon qildirish, buning uchun har bir talabaga o‘tilgan mavzular, tayanch iboralardan savol tanlandi. Byerilgan savollarni o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida tahlil etish. Tarqatma matyeriallar asosida talabaning qay darajada fanni o‘zlashtirganligini aniqlash. Xarita bilan ishlashni talablarga o‘rgatish. Iboralarni izohlash va ularga tahlil byerish.

Darsning xronologik xaritasi (80 minut)

5 minut – hafta yangiliklari;

5 minut – yo‘qlama;

5 minut – dars yuzasidan zarur adabiyotlar bilan tanishtirish;

10 minut – o‘tilgan dars yuzasidan savol javob;

50 minut – ma‘ruza;

5 minut – o‘tilgan ma‘ruza yuzasidan savollarga javob byerish

Tayanch iboralar: Ipak, Xitoy, Buyuk geografik kashfiyotlar, karvon yo‘llari.

Milodiy VII asrning o‘rtalarida arablarning O‘rta Osiyoga tahdidi jiddiy tus oladi. Sosoniylardan bo‘lgan Yazdigard III ni quvib kelgan arablar 651 yili Marvni egallaydilar. Shundan keyin 60 yildan ortiq vaqt mobaynida ular mintaqaning boshqa yirik markazlarini ham bosib olishga harakat qildilar. Faqat VIII asrning boshlariga kelibgina arablar birin-ketin Xorazm, Buxoro, Samarqand, Shosh va Farg‘ona kabi viloyatlarni bo‘ysundira oldilar. Albatta arablarning mazkur muvaffaqiyati yurtimiz shahar-qishloqlarini talash, vatan himoyasiga otlanganlarni qirish, asrlar davomida yaratib kelingan turli va ko‘plab madaniy-ma‘naviy obidalarni (yozma manbalar, ibodatxonalar va hokazo) yakson qilish orqali amalga oshirilgan edi. Chunonchi, arablarning Xorazmga qilgan bosqinini ta‘riflab Abu Rayxon Beruniy shunday yozgan edi: “(arab lashkarboshisi) Qutayba Xorazm xatini yaxshi biladigan, ularning xabar va rivoyatlarini (ya‘ni tarixini) o‘rgangan va bilimini boshqalarga o‘rgatadigan kishilarni halok etib, butkul yo‘q qilib yuborgan edi”. Shu tariqa mamlakat milodiy 1-mingyillikda ilk bor tashqi tajovuzkor domiga tushib, endi arab halifaligiga qaram bo‘lib qoldi. Shu bilan o‘lkaning siyosiy mustaqilligi va davlatni boshqarish erki ham yo‘qoldi.

X asrda karvon savdosi asosan ayirboshlash yo‘li bilan olib borilgan. Pul faqat hisob-kitob birligi bo‘lib xizmat qilgan. Savdogarlar o‘z mollarini ma‘lum summaga baholar edilar. Hisob – kitob qilish vaqtida baholarda bo‘lgan tafovutni mol bilan qoplashga harakat qilar edilar. Lekin o‘zaro xisob-kitob qilishning xarakteri oldi-sotdi bo‘layotgan joyga bog‘liq edi. Masalan, Xitoyda musulmon savdogarlaridan kumush pul qabul qilmas edilar, shu bois musulmon savdogarlari bilan xitoyliklar o‘rtasidagi savdo ayirboshlash xarakteriga ega bo‘lgan. Shuning uchun ham Xitoyda va unga yaqin joylashgan O‘rta Osiyo viloyatlarida arxeologik qazishlar davomida topilgan ashyolar ichida somoniylar va ularning o‘tmishdoshlarining kumush dirhamlari umuman uchramaydi. Sharqiy Yevropada esa ahvol butunlay boshqacha edi. Bu yerda dirhamlar pul sifatida ham xizmat qilgan.

Karvonlarda ko‘pincha tarjimonlar ham bo‘lgan, bu tarjimonlar aholisi boshqa tilda gaplashadigan, boshqa din va urf-odatda bo‘lgan mamlakatlarda juda kerak bo‘lar edi. Ibn Xudodbex rus savdogarining marshrutini tasvirlab, ular xazarlar poytaxtida kemalarga tushadilar, Kaspiy dengizini bo‘yiga kesib o‘tib, Jurjonga qarab yo‘l oladilar, deb yozgan edi. “Ular, - deb davom etadi Ibn Xurdobex, - ko‘pincha o‘z tovarlarini Jurjondan Bag‘dodgacha tuyalarda olib boradilar, ularning slavyan xizmatkorlari tilmoch bo‘lib hizmat qilganlar”.

Masalan, 922 yilda Ibn Fadlon bilan jo‘nagan karvon faqat savdo maqsadidagina emas, balki diplomatik, harbiy-texnika va diniy vazifalarni ham bajargan. Bu karvon halifa Muqtadirdan bulg‘or podshosiga yuborilgan butun bir elchixonona edi. Halifaning elchisi qilib Suson ar-Rassiy degan bir kishi yuborilgan. Elchixonona tarkibida To‘qiq at-Turkiy, Baris as-Saqlabiy, ya‘ni slavyan bo‘lgan va elchixononaning kotibi sifatida o‘z sayohatlari to‘g‘risida o‘zining yozma xotiralarini qoldirgan Ahmad ibn Fadlon bo‘lgan.

Nazorat uchun savollar:

1. Somoniylarning tanga zarbi xususida ma‘lumot bering.
2. Somoniylar davrida Buyuk ipak yo‘lining tarixiy taraqqiyot.
3. XI-XIII asrlarda savdoning o‘ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?

O‘quv mashg‘ulotning texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O‘qituvchining	Talabanning
1-bosqich. O‘quv mashg‘ulotiga kirish. (10 min)	1.1. O‘quv mashg‘ulotining mavzusini, maqsadini va rejalashtirilayotgan o‘quv natijalarni e‘lon qiladi.	Tinglashadi, aniqlashtirishadi, savollar berishadi.
2-bosqich. Asosiy. (60 min)	1.2. Talabalar bilimini baholash, berilayotgan savollarning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligini kuzatib borish, mavzuga doir ba‘zi tarixiy atamalarga izoh berish, ta‘lim texnologiyalari, innovasion ta‘lim yuzasidan talabalarning bilim darajalarini aniqlash.	2.2. Yangi innovasion ta‘lim shakllari asosida mavzuni gapirish, oldingi mavzu bilan yangi mavzuning bog‘liqligini ko‘rsatish, fan yuzasidan daftar tutish, dars talablarini buzmasik, mavzu yuzasidan savollar berish, muammoning yechimini o‘zida aks ettirgan «baliq skelet»i, «nilufar guli» jadvallarini tayyorlash, o‘quv qurollari tayyor holda kelish, mavzuning har bir qismini mantiqiy tarzda xulosalash.
3-bosqich. Yakuniy – natijaviy. (10 min)	3.1. Mavzu bo‘yicha xulosa qiladi, muhim jihatlarga ishtirokchilar diqqatini jalb qiladi, kasbiy faoliyat uchun bajarilgan ishning muhimligi xaqida ma‘lum qiladi. 3.2. Guruh faoliyatlarini (alohida	O‘z-o‘zini o‘zaro baholaydilar. Savollar berishadi.

	<p>ishtirokchilarni) baholaydi, o‘zaro baholash natijalari bo‘yicha xulosa qiladi.</p> <p>3.3. O‘quv mashg‘ulotining maqsadiga erishish darajasini tahlil qiladi va baholaydi.</p> <p>3.4. O‘quv vazifa beradi.</p>	
--	---	--

5-MAVZU: SAVDO VA SANOATNING RIVOJLANISHIDA MUSULMON SHARQI MUTAFAKKIRLARINING QARASHLARI REJA

1. Savdo va sanoatning rivojlanishida mutafakkirlarning qarashlari. Umumiy tavsif.
2. Savdo va sanoatning rivojlanishida Ibn Xoldun qarashlari shaharlarda savdo va hunarmandchilikning taraqqiyoti.

ADABIYOTLAR, DARSLIKLAR VA O‘QUV QO‘LLANMALAR

1. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. – Ташкент: 2001.
2. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. – Ташкент: 1976.
3. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. – Ташкент: Университет, 2008.
4. Аҳмедов Б.А. Ўзбекистон халқлари тарихи манбалари. – Т.: “Ўқитувчи”, 1994. – Б. 46.
5. Каримов Ш., Шамсутдинов Р. Ватан тарихи. Биринчи китоб. – Т.: “Ўқитувчи”, 1997. 297-298-бетлар.
6. Йўлдошев Н.Қ. Ўрта Осиёда бозор назарияси ва тажрибаси. – Тошкент: ТДИУ, 2002. – С. 90.

Darsning o‘quv maqsadi va tarbiyaviy maqsadi. Talabalarga fanning tadqiqot ob‘yekti, priedmyeti va vazifalari borasida tushuncha byerish, Shuningdyek turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan mavzuning o‘rganilganlik darajasi hamda fanning syerqirra fan ekanligini talabalarga boxabar etish.

Dars o‘tish vositalari: Doska, plakat, fan yuzasidan manba va adabiyotlar, tarixiy ma‘lumotlar, tarqatma matyeriallar, siyosiy xaritalar, izohli lug‘uatlar.

Dars o‘tish usullari: Takrorlash, suhbat va savol-javob, jonli muloqat o‘tkazish, erkin fikrlash va so‘zlashga o‘rgangan holda fikr mulohazalarni bayon qildirish, buning uchun har bir talabaga o‘tilgan mavzular, tayanch iboralardan savol tanlandi. Byerilgan savollarni o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida tahlil etish. Tarqatma matyeriallar asosida talabaning qay darajada fanni o‘zlashtirganligini aniqlash. Xarita bilan ishlashni talablarga o‘rgatish. Iboralarni izohlash va ularga tahlil byerish.

Darsning xronologik xaritasi (80 minut)

5 minut – hafta yangiliklari;

5 minut – yo‘qlama;

5 minut – dars yuzasidan zarur adabiyotlar bilan tanishtirish;

10 minut – o‘tilgan dars yuzasidan savol javob;

50 minut – ma‘ruza;

5 minut – o‘tilgan ma‘ruza yuzasidan savollarga javob byerish

Tayanch iboralar: mutafakkirlar, Xitoy, karvon yo‘llari, karvonsaroylar.

Oʻrta Osiyo mutafakkirlari bozor haqida Insoniyat oʻzining koʻp ming yillik tarixi davomida katta iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot yoʻlini bosib oʻtgan. Har bir davrda u yoki bu mamlakatda ayrim shaxslar tomonidan shunday iqtisodiy ahamiyatga molik fikr, gʻoya, nazariya, konsepsiyalar ilgari surilgan va amalga oshirilganki, bir xolda shular tufayli davlat va xalqlar ravnaq topgan baʼzida tushkunlikka uchragan. Ana shu iqtisodiy gʻoyalarni har tamonlama oʻrganish, tahlil etish, ular orasida umumbashariy ahamiyatlarini ajratib olib hozirgi davrga, yaʼni hayotga tadbiiq etish nihoyatda ham amaliy, ham nazariy foydalidir, chunki ularda koʻp yillik tajriba mujassamlashgan boʻladi. Bu gʻoyalar ayrim iqtisodchi olimlar, nazariy maktablar va yoʻnalishlarga tegishlidir. Iqtisodiy gʻoyalarning shakllanishi insoniyatning pado boʻlishi bilan boshlangan. Dastlabki iqtisodiy gʻoyalar insoniyatning paydo boʻlishi bilan shakllangan, ammo bizgacha yetib kelganlari miloddan avvalgi 2-ming yillikka toʻgʻri kelib, koʻproq qadimiy Oʻrta Osiyo xalqlarining xoʻjalik faoliyatini aks ettiradi. Antik dunyoga maʼlum darajada amaliyotni nazariy umumlashtirish, abstraksiyalash oqibatida birinchi iqtisodiy mushohadalar, ayrim iqtisodiy tushunchalar, kategoriyalar shakllana boshladi. Erkin bozorda xaridorlar va sotuvchilar ixtiyoriy bitim tuzadilar. Bitim predmeti tovarlar yoki xizmatlar boʻladi. Umumiy taʼrif boʻyicha, tovar oʻzining isteʼmoli uchun emas, balki ayirboshlash uchun ishlab chiqarilgan mehnat mahsulidir. Bunday mahsulotni ishlab chiqarish ibtidoiy davrning maʼlum bosqichida shakllangan, natijada natural xoʻjalik asta-sekin yemirilib, bozor kelib chiqqan. Tovar xoʻjaligi paydo boʻlganda ichki bozor paydo boʻladi, bu bozor xoʻjaligining rivojlanishi natijasida vujudga keladi, ijtimoiy mehnat taqsimotining rivojlanish darajasi bozorning rivojlanish darajasini belgilaydi. Bozor oldi-sotdi orqali almashuvga doir ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning yigʻindisidir. Insoniyat uchun bozor munosabatlari yangilik emas, u bir necha ming yillar davomida bozor sharoitida rivojlanib kelyapdi. 70 yildan koʻproq davr mobaynida cheklangan iqtisodiy munosabatlar sharoitida yashagan bizning xalqimiz uchungina bozor munosabatlari yangilik boʻlib tuyulishi mumkin. Modomiki, bozor munosabatlarining tarixiy ildizlari chuqur ekan, ularni oʻrganish uchun Sharq, xususan Markaziy Osiyo mutafakkirlarining taʼlimotiga murojat qilish maqsadga muvofiqdir. Somoniylar, Qoraxoniylar markazlashgan mustaqil davlatlarining moʻgʻul bosqinchilaridan ozod boʻlgandan keyin Markaziy Osiyoda Temuriylar davlatining tashkil topishi, ularning Xitoy, Hindiston, Oltin Oʻrda, Eron, Turkiya va Arab mamlakatlari bilan savdo, madaniy aloqalarini kengayishi iqtisodiyot va ilm-fanning rivojlanishiga zamin yaratdi. Bu davrda Markaziy Osiyo Sharq ilgʻor ijtimoiy tafakkurining markaziga aylandi. Bu zaminda butun olamga mashhur mutafakkirlar-Farobiy, Ibn Sino, Beruniy, shoirlar va davlat arboblari Alisher Navoiy, Zaxiriddin Bobur va boshqa koʻplab shoirlar yashab ijod qildilar. Ular oʻz asarlarida falsafiy, ijtimoiy, iqtisodiy masalalar boʻyicha qiziqarli fikrlarni ilgari surdilar. Tabiiyki, Sharq mutafakkirlarining oʻsha davrdagi iqtisodiy qarashlari ilmiy nazariyalarning tugallangan tizimi darajasiga yetmagan, ular odatda boshqa masalalarga qoʻshilib ketgan. Shunga qaramasdan, Sharq xalqlari iqtisodiy qarashlarini shakllanishida ularning ahamiyati kattadir. Oʻsha davrda iqtisodiy gʻoyalarni shakllanish xususiyati shunday ediki, ular ijtimoiy ongning boshqa shakllari bilan chambarchas qoʻshilib ketgan edi.

Umumiy xulosa 8-15 asrlarda Markaziy Osiyo va Sharqda yashab ijod qilgan mutafakkirlarining iqtisodiy taʼlimotini umumlashtirish quyidagi xulosalarga olib keladi: 1. Odamlarning koʻpchiligini, saʼyi-harakatini belgilovchi asosiy omil, moddiy manfaatdir; 2. Odamlar oʻrtasidagi oʻzaro yordamning asosi-oʻzaro ehtiyojlarni qondirishdir; 3. Jamiyat – ehtiyojlarini birgalikda qondirishga asoslangan mehnat jamoasidir; 4. Jamiyatlar turmush tarziga qarab farqlanadi, turmush tarzi esa yashash vositalariga erishish usullariga qarab belgilanadi.

Nazorat savollari

1. Sharq mutafakkirlarining iqtisodiy taʼlimotlari haqida nimalarni bilasiz?
2. Oʻrta Osiyoda iqtisodiy fanlar qanday rivojlangan?

3. Ibn Sino va Forobiy iqtisodiy fanlarning rivojlanishiga qanday hissa qo‘shgan?
4. A.Navoiy ong va moddiy manfaat to‘g‘risida nima degan?
5. Musulmon huquqshunoslari shaxsiy huquqning paydo bo‘lish sharti nima?
6. Ibn Xoldun ta‘limoti nimalardan iborat?

O‘quv mashg‘ulotning texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O‘qituvchining	Talabanning
1-bosqich. O‘quv mashg‘ulotiga kirish. (10 min)	1.1. O‘quv mashg‘ulotining mavzusini, maqsadini va rejalashtirilayotgan o‘quv natijalarni e‘lon qiladi.	Tinglashadi, aniqlashtirishadi, savollar berishadi.
2-bosqich. Asosiy. (60 min)	1.2. Talabalar bilimini baholash, berilayotgan savollarning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligini kuzatib borish, mavzuga doir ba‘zi tarixiy atamalarga izoh berish, ta‘lim texnologiyalari, innovasion ta‘lim yuzasidan talabalarning bilim darajalarini aniqlash.	2.2. Yangi innovasion ta‘lim shakllari asosida mavzuni gapirish, oldingi mavzu bilan yangi mavzuning bog‘liqligini ko‘rsatish, fan yuzasidan daftar tutish, dars talablarini buzmasik, mavzu yuzasidan savollar berish, muammoning yechimini o‘zida aks ettirgan «baliq skelet»i, «nilufar guli» jadvallarini tayyorlash, o‘quv qurollari tayyor holda kelish, mavzuning har bir qismini mantiqiy tarzda xulosalash.
3-bosqich. Yakuniy – natijaviy. (10 min)	3.1. Mavzu bo‘yicha xulosa qiladi, muhim jihatlarga ishtirokchilar diqqatini jalb qiladi, kasbiy faoliyat uchun bajarilgan ishning muhimligi xaqida ma‘lum qiladi. 3.2. Guruh faoliyatlarini (alohida ishtirokchilarni) baholaydi, o‘zaro baholash natijalari bo‘yicha xulosa qiladi. 3.3. O‘quv mashg‘ulotining maqsadiga erishish darajasini tahlil qiladi va baholaydi. 3.4. O‘quv vazifa beradi.	O‘z-o‘zini o‘zaro baholaydilar. Savollar berishadi.

6-MAVZU: SO‘NGGI O‘RTA ASRLAR DAVRIDA SAVDO VA SANOAT RIVOJLANISHI. KAPITALISTIK MUNOSABATLARNING PAYDO BO‘LISHI. REJA

1. Shayboniylar va Ashtarxoniylar pul islohatlari.
2. O‘rta Osiyo shaharlarining Ozarbayjon, Eron, Sharqiy Turkiston, Hindiston, Afg‘oniston, Rossiya, Yevropa bilan savdo munosabatlari.

ADABIYOTLAR, DARSLIKLAR VA O'QUV QO'LLANMALAR

1. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. – Ташкент: 2001.
2. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. – Ташкент: 1976.
3. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. – Ташкент: Университет, 2008.
4. Аҳмедов Б.А. Ўзбекистон халқлари тарихи манбалари. – Т.: “Ўқитувчи”, 1994. – Б. 46.
5. Каримов Ш., Шамсутдинов Р. Ватан тарихи. Биринчи китоб. – Т.: “Ўқитувчи”, 1997. 297-298-бетлар.
6. Йўлдошев Н.Қ. Ўрта Осиёда бозор назарияси ва тажрибаси. – Тошкент: ТДИУ, 2002. – С. 90.

Darsning o'quv maqsadi va tarbiyaviy maqsadi. Talabalarga fanning tadqiqot ob'yekti, priedmyeti va vazifalari borasida tushuncha byerish, Shuningdyek turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan mavzuning o'rganilganlik darajasi hamda fanning syerqirra fan ekanligini talabalarga boxabar etish.

Dars o'tish vositalari: Doska, plakat, fan yuzasidan manba va adabiyotlar, tarixiy ma'lumotlar, tarqatma matyeriallar, siyosiy xaritalar, izohli lug'uatlar.

Dars o'tish usullari: Takrorlash, suhbat va savol-javob, jonli muloqat o'tkazish, erkin fikrlash va so'zlashga o'rgangan holda fikr mulohazalarni bayon qildirish, buning uchun har bir talabaga o'tilgan mavzular, tayanch iboralardan savol tanlandi. Byerilgan savollarni o'qituvchi va talabalar o'rtasida tahlil etish. Tarqatma matyeriallar asosida talabaning qay darajada fanni o'zlashtirganligini aniqlash. Xarita bilan ishlashni talablarga o'rgatish. Iboralarni izohlash va ularga tahlil byerish.

Darsning xronologik xaritasi (80 minut)

5 minut – hafta yangiliklari;

5 minut – yo'qlama;

5 minut – dars yuzasidan zarur adabiyotlar bilan tanishtirish;

10 minut – o'tilgan dars yuzasidan savol javob;

50 minut – ma'ruza;

5 minut – o'tilgan ma'ruza yuzasidan savollarga javob byerish

Tayanch iboralar: Xitoy, Shayboniylar va Ashtarxoniylar, pul islohatlari

O'n beshinchi asr oxiriga kelib bo'shashib ketgan Temuriylar davlati ham iqtisodiy, ham siyosiy jixatidan inqirozga yuz tutishi natijasida Shayboniylar boshchiligidagi o'zbeklar tomonidan zabt etildi. Mamlakatda Shayboniylar sulolasiga asos solindi. Bu sulola XIV asrning oxiriga qadar davlatni idora qilganlar.

XIV asrning 40 – 50 yillariga kelib Shayboniylar davlati tinimsiz o'zaro urush olib boradigan kichik – kichik xokimlik va viloyatlarga bo'linib ketdi. Faqat 70 – 80 yillarda Abdulloxon butun mamlakatni birlashtirishga muvaffaq bo'ldi. Shayboniylar xukmronligi davrida mamlakat iqtisodiyotiga ta'sir ko'rsatib, tangalar zarb qilishda ancha o'zgarishlar qilishdi. Bu davrda Temuriylar davridagi zarb qilingan kumush va mis tangalar ham mavjud edi. Shayboniylar ularni tamg'alab, qiymatini kamaytirganlaridan so'ng mazkur tangalar savdo aloqasida yurgizila boshlandi. Shayboniylar nomi bilan yangi kumush va mis tangalar zarb qilishda, oz miqdorda oltin tangalar zarb qilindi, faqat Abdulloxon tomonidan.

Shayboniylar zarb qilgan kumush tangalar Temuriylar davrida zarb qilingan tangalardan farq qilgan. Lekin mis tangalar Temuriylar davrida zarb qilingan mis tangalarga o'xshash edi. Ular ko'p xollarda chiroyli bezatilgan dinorlardan tashqari mayda mis pullar ham zarb qilganlar.

Bir dinorga oltita mis pul to'g'ri kelgan. Mis pullar e'tiborsizlik bilan zarb qilingan. Bizgacha yetib kelgan mis pullar yozuvlari uchib ketganligi uchun yaxshi o'rganilmagan.

Shayboniylar davri tangalardagi yozuvlar ko'p xollar nasx yoki kufiy uslubida bitilgan. Ba'zan tomonlardan biridagi yozuv o'rniga turli naqshlar yoki xayvon, qushlarning rasmi berilgan.

Hayvonlar yomon tasvirlangan, xozir ularni ajratish ham qiyin. XV asrda bo'lganidek XVII asrda ham kumush va mis tangalarni tamg'alash uslubi davom etgan. Tangalar ilgari nima maqsadda tamg'alangan bo'lsa, shayboniylar davrida ham tamg'alashni mohiyati xarakteri shundayligicha qolgan. Bu davlatda ko'plab zarbxonalar mavjud edi. Andijon, Axsi, Buxoro va boshqa shaxarlarda tangalar zarb qilingan. Faqat Toshkent, Samarqand va Balxda muntazam ravishda tangalar zarb qilingan. Xurosonni qo'lga kiritganda Xirot, Mashxad, Nishopur, Saraxs va boshqa shaxarlarda zarb qilingan.

Bundan tashqari uncha katta bo'lmagan vaqtli zarbxonalar ham bo'lgan. XVI asrda bunday zarbxonalar mis dinorlarga tamg'a bosish ishi bilan shug'ullanmaganlar. Masalan: Vobkani (Vobkent), Shavdaro va Miyonqol, Parak singari zarbxonalardir, ular shaxarlarda emas, balki uncha katta bo'lmagan axoli yashaydigan joylarda ish yuritir edilar.

Kumush tangalarga tamg'a bosish birinchidan oldin ma'n etilgan tangalarni qaytadan savdo muomalasiga kiritishga imkon yaratsa, ikkinchidan xazina foyda ko'rar edi. Lekin mavjud kumush tangalar "eski" va "yangi" tangalarga bo'linar edi. O'nta eski tanga to'qqizta yangi tangaga to'g'ri kelar edi. Bu xol xazina uchun boylik xisoblanar edi. Shayboniylar davlati inqirozga yuz tutgan bir vaqtda ba'zi viloyat xukmdorlari o'z nomlari bilan kumush tangalar zarb qilganlar. Xullas, Shayboniixon axoli turmush darajasini yaxshilash niyatida o'tkazilgan. 1507 – 1509 yillardagi isloxoti natijasida u to shu vaqtgacha mavjud turli o'lchov va og'irliklardagi tangalar o'rniga bir xil og'irlik o'lchovidagi (5,2 gr.) kumush va mis tangalarni joriy etadi. Bu albatta pul savdo munosabatlarini barqarorlashtiradi. Ammo Muhammad Shayboniixon o'limidan keyin bir tomondan o'zaro qarama – qarshilik, ikkinchi tomondan Boburning Samarqandni olish niyatidagi xarbiy yurishlaridagi janglar mamlakat iqtisodiy hayotiga katta zarar bo'lib, pul qadrsizlangan. Shuning uchun ham Kunqunchixon 1515 yildan boshlab pul isloxotiga kirishib, faqat 1527 yilga kelib axvolni to'g'rilashga erishadi.

Shayboniylar davlati inqirozga uchragandan so'ng xokimiyat tepasiga joniylardan Muhammad Joniy taxtga o'tirdi – XVIII asr o'rtalariga qadar xukmronlik qilganlar. Bu davr mobaynida mamlakat iqtisodiy hayotida katta o'zgarishlar qilishgan. Ular XVII asrda kumush, mis tangalar zarb qilganlar, 1702 yildan oltin tangalar chiqarganlar.

Shayboniylar dastlab tangalarning og'irligini bir misqol, ya'ni 4,8 gramm miqdorida zarb qilgan bo'lsalar. 17 asrga kelib tangalarni og'irligi 4,4 grammga tushib qoldi. Joniylarning zarb qilgan tangalari XVI asrdagi tangalardan farq qilmaydi, ular zarb qilgan kumush va oltin tangalardagi yozuvlar nasx uslubida berilgan. XVII asrda ham kumush tangalar "eski" va "yangi" tangalarga bo'lingan. Bu davrdan boshlab kumush tangalar a'lo sifatli sof kumushdan tayyorlangan. Mazkur tangalar "eski" deb e'lon qilinishidan so'ng 10% qimmatini yo'qotgan, keyinchalik tangalarda kumush miqdori kamayib borgan. 17 asrning o'rtalarida tangalarning yarmi kumushdan iborat bo'lgan. Shunday bo'lsa ham zarb qilingan tangalar "yangi" hisoblanib ular yuz foiz kumushdan zarb qilingan tangalardek muomalada yuritilgan. Ammo davlat ularni "eski" tangalar deb e'lon qilishi bilanoq tangalar yarim qimmatini yo'qotar edi.

Nazorat uchun savollar:

1. XV asrda savdo taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
2. Shayboniylar davlatida savdo va soliq to'g'risida gapirib bering.

O'quv mashg'ulotning texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchining	Talabaning

1-bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish. (10 min)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzusini, maqsadini va rejalashtirilayotgan o'quv natijalarni e'lon qiladi.	Tinglashadi, aniqlashtirishadi, savollar berishadi.
2-bosqich. Asosiy. (60 min)	1.2. Talabalar bilimini baholash, berilayotgan savollarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini kuzatib borish, mavzuga doir ba'zi tarixiy atamalarga izoh berish, ta'lim texnologiyalari, innovasion ta'lim yuzasidan talabalarining bilim darajalarini aniqlash.	2.2. Yangi innovasion ta'lim shakllari asosida mavzuni gapirish, oldingi mavzu bilan yangi mavzuning bog'liqligini ko'rsatish, fan yuzasidan daftar tutish, dars talablarini buzmasik, mavzu yuzasidan savollar berish, muammoning yechimini o'zida aks ettirgan «baliq skelet»i, «nilufar guli» jadvallarini tayyorlash, o'quv qurollari tayyor holda kelish, mavzuning har bir qismini mantiqiy tarzda xulosalash.
3-bosqich. Yakuniy – natijaviy. (10 min)	3.1. Mavzu bo'yicha xulosa qiladi, muhim jihatlarga ishtirokchilar diqqatini jalb qiladi, kasbiy faoliyat uchun bajarilgan ishning muhimligi xaqida ma'lum qiladi. 3.2. Guruh faoliyatlarini (alohida ishtirokchilarni) baholaydi, o'zaro baholash natijalari bo'yicha xulosa qiladi. 3.3. O'quv mashg'ulotining maqsadiga erishish darajasini tahlil qiladi va baholaydi. 3.4. O'quv vazifa beradi.	O'z-o'zini o'zaro baholaydilar. Savollar berishadi.

7-MAVZU: MUSTAMLAKACHILIK DAVRIDA O'ZBEKISTONDA SAVDO VA SANOAT.

REJA

1. O'rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishida savdo va sanoatning rivojlanishi oqibatlari.
2. O'lkada temir yo'llar qurilishi.

ADABIYOTLAR, DARSLIKLAR VA O'QUV QO'LLANMALAR

7. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. – Ташкент: 2001.
8. Мукминова Р.Г. Очерки по истории ремесла и торговли в Самарканде и в Бухаре. – Ташкент: 1976.
9. Кобзева О.П., Тўхтабеков К.А. История торговли и предпринимательства в Узбекистана. – Ташкент: Университет, 2008.

10. Аҳмедов Б.А. Ўзбекистон халқлари тарихи манбалари. – Т.: “Ўқитувчи”, 1994. – Б. 46.

Darsning o‘quv maqsadi va tarbiyaviy maqsadi. Talabalarga fanning tadqiqot ob‘yektini, ahamiyati va vazifalari borasida tushuncha berish, Shuningdek turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan mavzuning o‘rganilganlik darajasi hamda fanning syerqirra fan ekanligini talabalarga bayon qilish.

Dars o‘tish vositalari: Doska, plakat, fan yuzasidan manba va adabiyotlar, tarixiy ma‘lumotlar, tarqatma matyeriallar, siyosiy xaritalar, izohli lug‘uatlar.

Dars o‘tish usullari: Takrorlash, suhbat va savol-javob, jonli muloqat o‘tkazish, erkin fikrlash va so‘zlashga o‘rgangan holda fikr mulohazalarni bayon qildirish, buning uchun har bir talabaga o‘tilgan mavzular, tayanch iboralardan savol tanlandi. Byerilgan savollarni o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida tahlil etish. Tarqatma matyeriallar asosida talabaning qay darajada fanni o‘zlashtirganligini aniqlash. Xarita bilan ishlashni talablarga o‘rgatish. Iboralarni izohlash va ularga tahlil berish.

Darsning xronologik xaritasi (80 minut)

5 minut – hafta yangiliklari;

5 minut – yo‘qlama;

5 minut – dars yuzasidan zarur adabiyotlar bilan tanishtirish;

10 minut – o‘tilgan dars yuzasidan savol javob;

50 minut – ma‘ruza;

5 minut – o‘tilgan ma‘ruza yuzasidan savollarga javob berish

Tayanch iboralar: mustamlakachilik, savdo, temir yo‘llar, xom-ashyo bazasi

Podsho Rossiyasi Turkiston o‘lkasini bosib olgach, jahonning eng yirik mustamlakachi davlatiga aylandi. Yevropada Rossiyaga nisbatan «ulkan miqdordagi mulk o‘g‘risi» degan kinoyali ibora ishlatila boshlandi. Yevropa va Osiyoning bir qismini o‘z ichiga olgan bu imperiya boshqa mustamlakachi davlatlardan farqli ravishda o‘ziga xos mustamlakachilik tizimini yuzaga keltirdi. Bunday zo‘ravonlik va zulmga asoslangan mustamlakachilik tizimi Turkistonda keng ko‘lamda amalga oshirila boshlandi. Bu siyosat mahalliy halqlarga mutlaqo ishonmaslik, ularni nazarga ilmaslik kabi o‘ta millatchilik ruhida siyosat asosiga qurilgan edi.

Turkistonda boshqaruv tizimi butunlay harbiylashtirilgan hokimiyat ixtiyoriga to‘laligicha topshirilgan bo‘lib, ularning qo‘lida cheklanmagan va hech qanday insoniy huquqlarni tan olmaydigan hokimiyat tizimi shakllantirilgan edi. «Bu joyda bizning umumiy dushmanimiz-musulmonlik va yovvoyilikdir» - deya harbiy vazir Milyutinga maktub yo‘llagan general Kaufman 1868 yil 22 yanvarda Toshkent jamoatchiligi vakillari oldida so‘zlagan nutqida ruslarni Turkiston aholisining katta og‘alari degan fikrni ilgari surdi.

Mahalliy maslahatchi F.Girs boshchiligidagi Dasht Komissiyasi (1865-1867) Turkiston o‘lkasida qanday boshqaruv tizimi o‘rnatish lozimligi haqida bir qancha takliflarni podshoga bayon qildi. Podsho Aleksandr II bu loyihalarni «O‘rta Osiyodagi mulklarni o‘zlashtirish bo‘yicha Mahsus qo‘mita» diqqatga havola qildi. Bunday amaldorlar Turkiston aholisiga o‘ta past nazar bilan qarab, o‘lka aholisini «yovvoyilik va qoloqlikda» aybsitib, boshqaruvning faqatgina markazlashtirilgan harbiy hokimiyati joriy etilishi zarur degan xulosaga keldilar. Bu hokimiyat rasman «harbiy halq boshqaruvi» deb nomlangan bo‘lsada, amalda to‘laligicha harbiylar qo‘lida edi.

O‘zbekistonda dastlabki temir yo‘li 1886-88 yillarda Zakaspiy temir yo‘lining Forob stansiyasidan Samarqandgacha yotqizilgan (podsho Rossiyasi tomonidan imperiyaning janubiy chegaralarini mustahkamlashga qaratilgan va harbiy-strategik maqsadlardagi Zakaspiy harbiy temir yo‘li nomi bilan 1880 yil noyabrdan 1886 yil dekabrgacha qurib bitkazilgan Krasnovodsk – Chorjo‘y temir yo‘lining davomi). 1888 yil may oyida Amudaryo orqali 2,7 km uzunlikdagi yog‘och ko‘prik qurib bitkazilishi bilan temir yo‘lida Samarqandgacha poyezdlar qatnovi boshlandi. Keyinchalik bu yo‘l 1895-97 yillarda Ursatyevskaya (Xovos) stansiyasidan

Qo‘qongacha davom ettirildi. 1899 yil temir yo‘li Toshkentga yetkazildi. 1890 yil kuzida 1874 yilda Rossiya imperiyasining maxsus temir yo‘li komissiyasi qurish zarur deb topgan Toshkent – Orenburg temir yo‘li qurilishi boshlandi. 1906 yil yanvarda Toshkent – Orenburg temir yo‘li (Toshkent temir yo‘li) ishga tushirildi. 1907 yil Kogon-Buxoro, 1913-16 yillarda Farg‘ona halqa temir yo‘lining Qo‘qon-Namangan-Andijon qismi, 1913-15 yillarda Kogon-Amudaryo stansiyasi va Qarshi-Kitob shoxobchalari qurildi. 1917 yilga qadar hozirgi O‘zbekiston hududida jami temir yo‘li uzunligi 1,1 ming km edi.

20 asrning 20-yillaridan boshlab fuqarolar urushi yillarida vayron bo‘lgan temir yo‘li harakat tarkibi va yo‘l xo‘jaligini tiklash uchun zarur choralar ko‘rildi. Shahar va portlarni birlashtiruvchi yangi temir yo‘li liniyalari qurilishiga ham e‘tibor berildi. Farg‘ona (Iskobil) – Quvasoy (1922), Qarshi – Kitob (1924), Amudaryo (Samsonovo) – Termiz (1925), Asaka – Shahrixon (1931) va boshqa temir yo‘l liniyalari qurilib foydalanishga topshirildi. 1929-31 yillarda qurilgan uzunligi 1452 km bo‘lgan Turkiston-Sibir temir yo‘li (Turk-sib) O‘zbekiston temir yo‘li bilan ulandi.

Samarqand-Andijon temir yo‘li – chor Rossiyasi tomonidan 1880-1890 yillarda harbiy maqsadlarda qurilgan Zakaspiy harbiy temir yo‘li (Krasnovodsk-Jebel-Chorjo‘y-Samarkand-Toshkent va Andijon) ning davomi. Uzunligi 530 km. 1895-99 yillar-da qurilgan. Dastlab harbiy, ya‘ni O‘rta Osiyoda Angliya ta‘sirining oldini olish maqsadlarda qurilgan, keyinchalik siyosiy-iqtisodiy jihatdan katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Zakaspiy temir yo‘li Samarqandga yetkazilgach (1888), Chor Rossiyasi hukumati uni Farg‘ona vodiysi va Toshkent tomon uzaytirishga qaror qilindi. 1895 yil 27 mayda ushbu temir yo‘lni va uning Toshkent va Yangi Marg‘ilon (hoz. Farg‘ona sh.) ga olib boradigan tarmoqlarini qurishga kirishildi. Qurilishga 2 ta temir yo‘l bataloni hamda aholidan 13 ming ishchi jalb qilindi, ularga injener A.I. Ursati boshchilik qildi. Qurilish materiallarining aksariyati Andijon, Qo‘qon, Marg‘ilon va Toshkentdan, qolgan qismi Rossiyadan keltirildi va qurilish ishlari juda og‘ir sharoitlarda olib borildi. Samarqand – Andijon temir yo‘li, dastlab, Ursatyevskaya (hoz. Xovos)gacha, keyin 1898 yilda Andijongacha yetkazildi. 1899 yil Samarkand–Toshkent tarmog‘i qurib bitkazildi. 1899 yil aprel oyidan bu yo‘lda poyezdlar muntazam qatnay boshladi. Shu yili Zakaspiy temir yo‘li harbiy vazirlik ixtiyoridan olinib, Temir yo‘llar vazirligi ixtiyoriga o‘tkazildi. Hozirgi davrda bu yo‘l «O‘zbekiston temir yo‘llari» davlat-aksiyadorlik kompaniyasining bo‘limlariga qaraydi. Uning Samarqanddan Toshkentgacha bo‘lgan qismi to‘la elektrlashtirilgan va elektropoyezdlar qatnaydi.

Nazorat uchun savollar:

1. Mustamlakachilik siyosatining mohiyati nimadan iborat?
2. Temir yo‘llarni qurishdan maqsad nima?

O‘quv mashg‘ulotning texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O‘qituvchining	Talabanning
1-bosqich. O‘quv mashg‘ulotiga kirish. (10 min)	1.1. O‘quv mashg‘ulotining mavzusini, maqsadini va rejalashtirilayotgan o‘quv natijalarni e‘lon qiladi.	Tinglashadi, aniqlashtirishadi, savollar berishadi.
2-bosqich. Asosiy. (60 min)	1.2. Talabalar bilimini baholash, berilayotgan savollarning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanligini kuzatib borish, mavzuga doir ba‘zi tarixiy atamalarga izoh berish, ta‘lim texnologiyalari, innovasion ta‘lim yuzasidan talabalarining bilim darajalarini	2.2. Yangi innovasion ta‘lim shakllari asosida mavzuni gapirish, oldingi mavzu bilan yangi mavzuning

	aniqlash.	bog'liqligini ko'rsatish, fan yuzasidan daftar tutish, dars talablarini buzmasik, mavzu yuzasidan savollar berish, muammoning yechimini o'zida aks ettirgan «baliq skelet»i, «nilufar guli» jadvallarini tayyorlash, o'quv qurollari tayyor holda kelish, mavzuning har bir qismini mantiqiy tarzda xulosalash.
3-bosqich. Yakuniy – natijaviy. (10 min)	3.1. Mavzu bo'yicha xulosa qiladi, muhim jihatlarga ishtirokchilar diqqatini jalb qiladi, kasbiy faoliyat uchun bajarilgan ishning muhimligi xaqida ma'lum qiladi. 3.2. Guruh faoliyatlarini (alohida ishtirokchilarni) baholaydi, o'zaro baholash natijalari bo'yicha xulosa qiladi. 3.3. O'quv mashg'ulotining maqsadiga erishish darajasini tahlil qiladi va baholaydi. 3.4. O'quv vazifa beradi.	O'z-o'zini o'zaro baholaydilar. Savollar berishadi.

8-MAVZU: MUSTAQIL O'ZBEKISTON: SAVDO VA SANOAT RIVOJLANISHIDA YANGI IQTISODIY YO'NALISHLAR

REJA:

1. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning o'zbekcha varianti.
2. Bozor islohatlarining strategiyasi. Raqobat. Tovarlar va xizmatlar bozorining shakllanishi.

ADABIYOTLAR, DARSLIKLAR VA O'QUV QO'LLANMALAR

1. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. Т. Ўзбекистон. 2011
2. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура.1-жилд. Т., «Ўзбекистон»,1996.
3. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. 3-жилд. Т., «Ўзбекистон», 1996.
4. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т., 1998.
5. Каримов И.А. “Юксак маънавият- енгилмас куч” Т.”Ўзбекистон”, 2008
6. Очерки по истории государственности Узбекистана // под ред. Алимовой Д. Т., 2001.

Darsning o'quv maqsadi va tarbiyaviy maqsadi. Talabalarga fanning tadqiqot ob'yekti, priedmyeti va vazifalari borasida tushuncha byerish, Shuningdyek turli davrlarda tadqiqotchilar tomonidan mavzuning o'rganilganlik darajasi hamda fanning syerqirra fan ekanligini talabalarga boxabar etish.

Dars o'tish vositalari: Doska, plakat, fan yuzasidan manba va adabiyotlar, tarixiy ma'lumotlar, tarqatma matyeriallar, siyosiy xaritalar, izohli lug'uatlar.

Dars o'tish usullari: Takrorlash, suhbat va savol-javob, jonli muloqat o'tkazish, erkin fikrlash va so'zlashga o'rgangan holda fikr mulohazalarni bayon qildirish, buning uchun har bir talabaga o'tilgan mavzular, tayanch iboralardan savol tanlandi. Byerilgan savollarni o'qituvchi va talabalar o'rtasida tahlil etish. Tarqatma matyerialar asosida talabaning qay darajada fanni o'zlashtirganligini aniqlash. Xarita bilan ishlashni talablarga o'rgatish. Iboralarni izohlash va ularga tahlil byerish.

Darsning xronologik xaritasi (80 minut)

5 minut – hafta yangiliklari;

5 minut – yo'qlama;

5 minut – dars yuzasidan zarur adabiyotlar bilan tanishtirish;

10 minut – o'tilgan dars yuzasidan savol javob;

50 minut – ma'ruza;

5 minut – o'tilgan ma'ruza yuzasidan savollarga javob byerish

Tayanch iboralar: bozor, o'zbek modeli, taraqqiyot, tashqi siyosat, Janubiy Koreya, strategik hamkorlik.

Bozor iqtisodiyoti tovarpul munosabatlariga asoslangan va ularga xos iqtisodiy qonunlar asosida ishlaydigan iqtisoddir.

Iqtisodiyotidagi yangilanish, tub o'zgarishlarni o'rganishga kirishar ekan mustabid sovet tuzumidan bizga qanday iqtisodiyot meros bo'lib qolganini tushunib, chuqur anglab yetishimiz lozim.

Strategik maqsadlar asosida iqtisodiy islohotlarning asosiy va muhim tomonlari aniq belgilab olindi. Eng awalo, birmuncha o'tkir ijtimoiy iqtisodiy muammolarni yaqin vaqtlar ichida hal etishga yordam beradigan asosiy tarmoqlarni rivojlantirishga e'tibor qaratildi.

O'zbekiston Buyuk ipak yo'lini tiklash maqsadida Yevropa-Kavkaz-Osiyo transport yo'lagi (TRASEKA)ni barpo etishda faol qatnashmoqda. Uzunligi 2294 km. dan iborat bo'lgan „Andijon-Toshkent-Nukus-Qo'ng'irot» avtomagistrali TRASEKAning bir qismi bo'lib, jadallik bilan qurilmoq da. Mazkur avtomagistralning eng murakkab qismi hisoblangan 100 km lik tog'lik qismi Angren-Xonobod shaharlari o'rtasidagi avtoyo'i, Qamchiq va Rezak dovonlarida avtomobil qatnovi uchun tunnellar qurilib foydalanishga topshirildi. Bu magis tralning qurib bitkazilishi O'zbekiston uchun muhim ahami yatga ega bo'lib, respublikamizning Sharq G'arb mamlakatlari bilan savdo, iqtisodiy va madaniy aloqalarni yanada rivojlan tirishga qulay imkoniyat yaratadi.

Respublikamizda paxta hosildorligi va sifatini yaxshilashga katta e'tibor berilmoqda. Shu maqsadda qator suv omborlari va sun'iy kanallar qurilmoqda, yerning meleorativ holatini yaxshilash tadbirlari amalga oshirildi. Suv tanqisligi hisobga olinib, 1998 yildan boshlab paxtachilikda Isroil texnologiyalari asosida tom chilatib sug'orish usulidan foydalanilmoqda.

Andijonlik paxtakorlar tashabbusi bilan chigitni plyonka osti ga ekish texnologiyasi joriy etildi. Bu usul paxtani erta ekish, qisqa muddatlarda undirib olish, yuqori hosil yetishtirishga mus tahkam zamin yaratdi. Paxta ekiladigan yerlar qisqartirilishiga qaramasdan respublikamizda yiliga 3,5 mln. tonna paxta xom ashyosi tayyorlanmoqda. Shuningdek, O'zbekiston kanop, tamaki yetishtirish sohasida ham dunyoda yetakchi o'rinlarda turadi.

Mustaqillik yillarida don mustaqiliigiga erishish vazifasi qo'yildi. Ekin ekiladigan maydonlarda tarkibiy o'zgarishlar qilinib, xo'jaliklar qanday ekin ekish sohasida mustaqil bo'ldilar. Sug'oriladigan yerlarda g'alla ekish kengaydi. Umumiy ekin maydonlarida donli ekinlar salmog'i 1991yilda 18,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, 1998yilda 36 foizga o'sdi, natijada g'alla yetishtirish sezilarli darajada oshdi. Agar 1991yilda 1,9 mln tonna don, shu jumladan 600 ming tonna bug'doy yetishtirilgan bo'lsa, 2002yilda 5,4 mln tonnaga yaqin don, shu jumladan 5,0 mln tonnadan ortiq bug'doy yetishtirildi. Sug'oriladigan yerlarda o'rtacha hosildorlik gektariga 48,0 sentnerni tashkil etdi. Andijon viloyatida esa rekord natijaga erishildi - har gektardan 75 sentnerdan ortiq xirmon ko'tarildi.

Shunday qilib, mustaqillik yillarida amalga oshirilgan tadbir tufayli torn ma'noda mamlakatimizning g'alla mustaqilligiga erishildi, mamlakatimiz va xalqimizni o'z g'allamiz, o'zimizning nonimiz bilan ta'minlashdek tarixiy vazifa bajarildi. Bu yutuq qishloq hayotini yangilash, amalga oshirilayotgan agrar islohot larning natijasidir.

Respublikamizda un va un mahsulotlari, go'sht va sut mahsulotlari, shakar va qand mahsulotlari ishlab chiqarish izchil o'sib bormoqda. Quyidagi misol buning yaqqol isbotidir: 1991 yilda respublikamiz importida oziqovqat mahsulotlarining ulushi 73,8 foizni tashkil etgan boisa, 2000-yilda bu ko'rsatkich 15 foizga tushdi. Boshqacha aytganda, aholi iste'moli uchun zarur bo'lgan asosiy oziqovqat mahsulotlarini o'zimizda yetishtirishga erishildi.

Respublikamizda sabzavot, meva, uzum yetishtirish bo'yicha ham katta yutuqlarga erishilmoqda. Yiliga 5 mln tonnaga yaqin sabzaVotmeva mahsulotlari yetishtiriladi.

Chorvachilik, asalarichilik, pillachilik ham rivojlanmoqda. Respublika xo'jaliklarida 5,7 mln bosh qoramol va 10 mln bosh qo'yechki bor, go'shtsut mahsulotlari yetishtirish o'sib bormoqda. Yiliga 30 ming tonnaga yaqin pilla yetishtirilib, 21 ming tonnaga yaqini respublika korxonalarida qayta ishlanib, ipak tolasi olinadi, qolgani esa eksport qilinadi. Jahon bozorida O'zbe kistonning paxtasi, pillasi, qorako'l terisi, charm xomashyo lariga talab katta.

Shunday qilib, mamlakatimizning ko'p tarmoqli qishloq xo'jaligini rivojlantirish ustida tinmay ish olib borilishi natijasida samarali yutuqlarga erishildi. 1990-1995yillarda qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirish 11 foizga kamaygan bo'lsa, keyingi yil larda izchil o'sishga erishildi. Bu o'sish oldingi yilga nisbatan 1997 yilda 105,6, 2000 yilda 103,2, 2001 yilda 104,5, 2002 yilda 106,1, 2004 yilda 110,1, 2005 yilda 106,2 foizni tashkil etdi.

Yalpi ichki mahsulot hajmi har qanday mamlakatning iqtisodiy ahvolini belgilaydigan asosiy ko'rsatkichdir. 2001yilda O'zbekiston MDH davlatlari orasida birinchi bo'lib yalpi ichki mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha nafaqat islohotlar boshlangan 1991yilgi darajaga chiqib oldi, balki 103 foiz o'sishiga ham erishdi. Iqtisodiyotning o'sish ko'rsatkichi 2005 yilda 2000yilga nisbatan 30,1 foizni, 1991 yilga nisbatan 28,2 foizni tashkil etadi.

Mustaqillik yillarida tashqi savdo hajmi o'sib bordi. 2004 yilgi natijalarga ko'ra respublika tashqi savdo aylanmasi 8,7 mlrd AQSH dollarini tashkil etdi. Bu 1992 yilgi ko'rsatkichga nisbatan qariyb 2 baravar ko'pdir. O'zbekiston mahsulotlari jahonda gi 80 mamlakatga eksport qilinmoqda. Tashqi savdoda ijobiy saldo 2004 yilda 1037 mln., 2005 yilda esa 1,3 milliard AQSH dollarini tashkil etdi.

Nazorat uchun savollar:

1. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning mohiyati nimadan iborat?
2. Taraqqiyotning o'zbek modeli to'g'risida gapirib bering.

GLOSSARIY

amlök – 1. XVI-XX asr boshlariga qadar Oʻrta Osiyo xonliklarida mavjud boʻlgan davlatga qarashli yer egaligi; mulklar, yer-suv, kishi tasarrufidagi narsa va buyumlar amlök deyilgan.

begor – hashar ishlari

dehqon – “qishloq hokimi”, zamindor

dinor – bir misqol (4,8 gr) ogʻirlikda soʻqilgan oltin yoki kumush tanga.

dirham – mayda kumush tanga.

iqta – davlat yerlari xalifa tomonidan harbiy yoʻlboshchilar va amaldorlarga umr boʻyi yoki myerosiylik tariqasida byerilgan.

iqtaʻ – Saljuqiylar davrida yer parchasi, chek, uni hokim oʻz vassallariga vaqtincha byerardi, yer myeros qolmasdi. Iqtoʻning bir koʻrinishi.

iqto – yirik mansabdorga hadya etilgan yer va mulk.

iqtoʻ – oʻrta asrlarda Yaqin va Oʻrta Sharq mamlakatlarida hukmdor tomonidan feodalga katta xizmatlar evaziga inʻom qilingan chek yer. Odatda, iqtoʻ umrbod byerilmay, hukmdor uni istagan vaqtida qaytarib olib, boshqa kishiga tortiq qilishi mumkin boʻlgan.

iqtodor – barcha soliq va toʻlovlardan ozod etilgan yirik mansabdor, harbiy maʼmur

iqtodor – mulkdor

jamoa yerlari – qishloq jamoalari tasarrufida boʻlgan maʼlum hajmdagi yer maydonlari

jizya – jon soligʻi; gʻayridinlardan olinadigan jonbosh soligʻi;

juybon – suv taqsimlovchi mirob

kadivar – yirik zamindor va ularning xoʻjaliklariga qaram boʻlib qolgan dehqon.

kadivar – yirik zamindorga mute qishloq aholisi

mulk – xususiy yer egalarga qarashli yerlar

mulki devon – davlat yerlari

mulki inju-xon – noiblar va ularning avlodlari tasarrufidagi yerlar

mulki sultoniy – davlat tasarrufidagi yerlar

mulki vaqf - machit, madrasa, xonaqoh va maqbaralar ixtiyoridagi yerlar.

mulki xos – oliy martabali ruhoniylar va saidlar qoʻl ostidagi davlat soliqlaridan qisman yoki tamomila ozod qilingan yerlar.

mulklar – xususiy yerlar

qopchur – moʻgʻullar davrida chorvadan olinadigan soliq; 100 bosh chorvadan 1 bosh olingan.

qutidor – 1. Sarmoyador; 2. Qoʻqon xonligida: soliqlardan toʻplangan pullarni qabul qilib oluvchi, saqlovchi va xon xazinasiga topshiruvchi saroy amaldori.

soliq – maʼlum tartibda aholidan davlat foydasiga toʻplanadigan pul, mablagʻ.

suyurgʻol – biror hukmdor tomonidan alohida xizmat koʻrsatgan shaxslarga byerilgan inʻom. Suyurgʻolga byerilgan yer nasldan-naslga myeros boʻlib oʻtgan.

suyurgʻol – oliy tabaqa zodagonlarga inʻom qilingan yer-mulk

suyurgʻol – oliy tabaqa zodagonlarga inʻom qilingan yer-mulk.

talant – ogʻirlik oʻlchovi, bir talant = 25,92 kg

tamgʻa – savdo boji, savdogarlardan olinadigan soliq

tanho – Oʻrta Osiyoda mavjud boʻlgan suyurgʻolning bir koʻrinishi boʻlib, u faqat harbiylarga byerilgan. Tanho ham suyurgʻolga oʻxshab pul, mol-mulk, yer-suv tariqasida byerilgan.

ushr – musulmon mamlakatlarida natura shaklida undirilgan soliq. Ushr soligʻi har yili dehqonchilik, chorvachilik, baliqchilik mahsulotlari va boshqalardan olingan.

ushur – hosilning 1/10 hisobidagi soligʻi

vaqf – masjid, madrasa va muqaddas joylar uchun ajratilgan mulk boʻlib, ular soliqdan ozod etilgan.

vaqf yerlari – machit, madrasa, xonaqoh va maqbaralarga vaqtincha yoki abadiy foydalanish uchun byeriladigan yerlar

xiroj – yer soligʻi; Yaqin va Oʻrta Sharq mamlakatlarida, jumladan, Oʻrta Osiyoda davlat tomonidan undirilgan yer soligʻi. Xiroj Oʻrta Osiyoda VII asrda arablar tomonidan joriy qilingan; hosilning 20-25% hisobida olinadigan qishloq xoʻjalik soligʻi;

xiroj - hosilning 1/3 hisobidagi soligʻi

xiroj – sugʻorma dehqonchilik yerlaridan olinadigan asosiy soliq

zakot – chorva mollarining 1/40 miqdoridagi soliq

FAN YUZASIDAN TESTLAR:

- 1. Mil. avv. VII-VI asrlarda Xorazm, So'g'diyona va Baqtriya aholisining asosiy mashg'ulot turini aniqlang?**
- A) chorvachilik
 - B) hunarmandchilik va savdo-sotiq
 - S) sun'iy sug'orishga asoslangan dehqonchilik
 - D) Kulolchilik
- 2. Somoniylar hukmronligi davrida yer egaligi turlarini aniqlang?** 1).mulki xos, mulki inju xon, vaqf yerlari; 2).mulki sultoniylar, jamoa yerlari, mulki xos; 3).mulki yerlari, vaqf yerlari, mulki sultoniylar; 4).muqto', suyurg'ol, vaqf yerlari, tarxon; 5).iqto', mulki inju xon, jamoa yerlari
- A) 1, 4, 5
 - B) 2, 3
 - S) 1, 5
 - D) 1, 3, 5
- 3. Shayboniylar davrida davlat muassasalarini qoplash uchun to'lanadigan soliq nima deb yuritilgan?**
- A) Jogir
 - B) Ixrojot
 - S) Begar
 - D) Tanho
- 4. Buxoroda XVI asrdan boshlab in'om qilingan yerlar qanday nomlangan?**
- A) xususiy
 - B) mulki xos
 - S) iqto'
 - D) tanho
- 5. «Tanho» yer egaligining mazmuni qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?**
- A) in'om etilgan yer-mulkdan olinadigan soliqqa egalik qilish
 - B) hukmdor tomonidan ma'lum muddatga in'om etilgan mulkka egalik qilish
 - S) yer-mulknii myeros qoldirish huquqi bilan in'om etilishi
 - D) yetishtirilgan hosilning 10%i miqdorida soliq to'lash sharti bilan in'om etilgan yer-suv
- 6. Buxoro xonligida XVIII asrgacha xiroj va tanobona soliqlari to'lashdan ozod etilganlarni aniqlang?**
- A) suyurg'ol va tanho egalari, qozilar
 - B) qozilar, olimlar, navkarlar
 - S) qushbegi, devonbegi, qozikalon
 - D) beklar, amlokdorlar, qishloq oqsoqollari
- 7. Ma'lumki, amir Shohmurod davrida ziroatchilardan qo'shpuli olingan bo'lib, bu...?**
- A) 48-50 tanob yerdan 40 tiyin olingan bo'lib, bu bir qo'sh demakdir
 - B) qo'shga qo'shilgan qoramol yoki boshqa jonivordan olingan soliq turi
 - S) ziroatchining ja'mi daromadidan foiz hisobida olingan
 - D) zakot to'lashdan bosh tortganlardan zo'ravonlik bilan olingan
- 8. Somoniylar davrida qanday yerlarni mulki sultoniylar deb atagan?**

- A). qullar va barzikorlarning yerlarini oliy martabali ruhoniylar va saidlarning yerlarini
- B) davlat tasarrufidagi yerlarni
- S) hukmron sulola va oliy tabaqa vakillari,
- D) asosan ixshidlar yerlarini

9. Eftalitlar davrining asosiy xususiyati-...?

- A) yer egaligi munosabatlarining paydo bo'lishidir.
- B) quldorlik tuzumining paydo bo'lishidir.
- S) ibtidoiy jamoa tuzumining yemirilishidir.
- D) ilk davlat uyushmalarining paydo bo'lishidir.

10. Xuroson noibi Nasr ibn Sayyor kishilarning turli e'tiqodidan qat'iy nazar-.....?

- A) mulkdorlar va chokar, kadivarlar bilan yaqin aloqa o'rnatdi
- B) turli e'tiqodli kishilarga hiroj to'lashni shart qilib qo'ydi
- S) turli e'tiqodli kishilarni juzya soliqlaridan ozod qildi
- D) turli e'tiqodli kishilarni huquq jihatdan tenglashtirdi

11. Ilk o'rta asrlar davriga xos tarixiy jarayon qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

- A) «kadivarlar» boy qatlam bo'lib, ularning yerlarida chorikor va korandalar ishlagan
- B) «kadivarlar» ning uy xo'jaligida ishlovchi kishilarning aksariyati «dehqonlar» edi
- S) «dehqonlar» bilan «kadivarlar» ning mavqeyi bir xil bo'lib, ular qullar va batraklarga ega edilar
- D) «kadivarlar» katta yerga ega bo'lgan «dehqonlar» ning ekinzorlarida ishlagan

12. Qoraxoniylar uchun bo'ysundirilgan mamlakatlar aholisidan tegishli soliqlarni undirib, uni boshqarishning eng qulay shakli hisoblangan tartibni aniqlang?

- A) vaqf tartibi
- B) zakot tartibi
- S) suyurg'ol tartibi
- D) iqto' tartibi

13. Somoniylar davrida iqto dastavval....?

- A) alohida xizmat ko'rsatgan har bir shaxsga byerilgan
- B) bir umrga byerilgan
- S) amirzodalar va yirik mansabdorlarga byerilgan
- D) shayxulislomga in'om etilgan